

OVER TAAL

Interviews: Cornelia Wermuth
en Marijke De Belder

Cultuur in Noord en Zuid

Schrijfwijshheid

Vijf types *als*

De anakoloet

Tijdschrift over taal,
tekst en communicatie

Jaargang 53, nr. 1, januari-februari 2014

Hoofdredacteur ■

Filip Devos

Redactie ■

Natalie Hulsen
Hanne Kloots
Albert Oosterhof

Vaste medewerkers ■

Hugo Brouckaert
Bert Cappelle
Bruno Comer
Fleur Deboutte
Sofie Gordts
Evelien Van Renterghem

Website ■

www.overtaal.be
www.facebook.com/overtaal

Verantwoordelijk uitgever ■

Bruno Scheers

Uitgeverij
Stijn Streuvelsstraat 73
8501 Heule
Tel.: 056 36 32 00
Fax: 056 35 60 96
E-mail: publ@uga.be
www.uga.be

**Abonnementsprijzen
exclusief verzendkosten** ■

Jaarabonnement: € 34,12
Los nummer: € 8

Over taal verschijnt vijfmaal per jaar.

Voor het overnemen van artikelen
is toestemming van de uitgever vereist.

D/2014/0857/6 - ISSN 0774-2398

OVER TAAL

- 03** Interview
Cornelia Wermuth en haar opdracht ten dienste van terminologie in de moedertaal - Albert Oosterhof
- 06** Taalwerk
'Anyway, the point is': hoe signaleren docenten (minder) belangrijke informatie? - Katrien L.B. Deroey
- 09** Taalkronkels
Engels van eigen kweek - Filip Devos
- 10** Idioom & Co
Vijf types als die een computer tilt doen slaan - Bert Cappelle
- 12** Broodje taal
Duizend bommen en granaten, ellendige aardwormen, anakoloet! - Fleur Deboutte
- 14** Interview
Marijke De Belder: de aha-erlebnis blijft de motivatie - Bruno Comer
- 17** Taalwerk
Zelfkennis is het begin van alle schrijfwijsheden - Jose Tummers en Annelies Deveneyns
- 20** Dossier
Uw pets was verdiend: over onderwijs, beleefdheid en cultuur in Noord en Zuid - Albert Oosterhof
- 23** Te boek
Een handboek over variatie tot in de uithoeken van het taalgebied - Albert Oosterhof
De Wet van A tot Zbis - Hugo Brouckaert
De Alfabetweter - Filip Devos
Taalvoutjes - Filip Devos
- 27** Column
Op uw gezondheid! - Hugo Brouckaert
- 28** Quiz over taal
Test uw kennis van het Nederlands - Natalie Hulsen

Tijdschrift over taal,
tekst en communicatie

Interview

Cornelia Wermuth en haar opdracht ten dienste van terminologie in de moedertaal

ALBERT OOSTERHOF

Cornelia Wermuth is als docente Duits verbonden aan de Antwerpse Subfaculteit Taal en Communicatie van de KU Leuven. Als bestuurslid van NL-Term werkt ze momenteel mee aan een studie waarbij geïnventariseerd wordt wat momenteel de stand van zaken is op gebied van terminologie en vaktaal in verschillende domeinen. De afgelopen periode werden diepte-interviews uitgevoerd met vertegenwoordigers uit enkele sectoren. Op basis van haar ervaringen zet Wermuth uiteen wat de noden en plannen zijn in het maatschappelijke veld.

Terminologie en vaktaal

Terminologie gaat over het gebruik van termen en de studie daarvan. Op de site van de Nederlandse Taalunie lezen we: ‘Termen zijn woorden of woordgroepen die worden gebruikt om concepten van een specifiek kennisgebied uit te drukken. Termen worden per definitie gebruikt door kenners, door vakspecialisten.’ Om in aanmerking te komen voor bestudering door terminologen moeten termen dus ook daadwerkelijk gebruikt worden door vakmensen. Als een woord alleen door leken wordt gebruikt, is het geen term. Een woord als *kleuterjuf* is dus geen term, want deze benaming zal voornamelijk gebruikt worden door leken en niet zozeer door vakspecialisten. Vakspecialisten zullen eerder het woord *kleuterleidster* gebruiken. Die aanduiding kan dus wel gezien worden als een term.

Verschillende organisaties houden zich bezig met advisering en informatieverstrekking over terminologische problemen. In 2007 is het Steunpunt Nederlandstalige Terminologie van de Nederlandse Taalunie van start

gegaan. Dat Steunpunt is bedoeld als informatie- en adviespunt voor alle facetten rond terminologie in ons taalgebied. Het ondersteunt daarbij ook de activiteiten van de Vlaams-Nederlandse terminologievereniging NL-Term.

Het werk van die vereniging is natuurlijk belangrijk in een tijd waarin het Engels steeds meer gebruikt wordt of zelfs als voertaal optreedt in domeinen als onderwijs, wetenschap, sport en technologie. Daar zitten uiteraard positieve kanten aan, maar tegelijkertijd wordt het minder evident om Nederlandstalige termen op een juiste manier te blijven gebruiken en interpreteren, bijvoorbeeld in het kader van vertaalwerk.

Over taal laat een van de bestuursleden van NL-Term aan het woord. We spreken met Cornelia Wermuth, docente Duits aan de KU Leuven in Antwerpen. Zij

levert niet alleen een bijdrage aan het bestuur van de vereniging, maar was in 2012 ook betrokken bij een project in opdracht van NL-Term, waarbij een viertal enquêteurs interviews afnamen met verschillende professionals in verschillende maatschappelijke domeinen. De bedoeling was te inventariseren tegen welke problemen op terminologiegebied taaladviseurs, vertalers, politici, journalisten en allerlei andere beroepsgroepen aanlopen. Ook was NL-Term geïnteresseerd in de vraag hoeveel behoefte er nog is aan de diensten van een vereniging als NL-Term.

Er is in de medische sector een gebrek aan talig of terminologisch bewustzijn. Een instelling als het UZ Gent springt slordig om met terminologie.

Duitse terminologie in Vlaams onderzoek en onderwijs

Wermuth is geboren en opgegroeid in Duitsland, leerde haar Belgische echtgenoot kennen en kwam daarom na haar 'Abitur' naar België. Een persoonlijke beslissing bracht haar dus in Gent, waar ze Germaanse filologie studeerde. Na haar studie deed zich de kans voor aan de toenmalige UFSIA in Antwerpen economisch Duits te gaan doceren. Zeven jaar later, dat was in 1994, werd ze aangenomen aan wat toen nog de Katholieke Vlaamse Hogeschool heette. Het kerngebied van haar onderwijs is Duitse grammatica in de bacheloropleiding en medisch vertalen in de Master Vertalen.

Wermuth doet onderzoek naar medische terminologie ten behoeve van vertalen Duits-Nederlands. Haar interesse daarvoor werd gewekt toen ze in de jaren negentig participeerde in een congres over natuurlijktalverwerking (Natural Language Processing) van medische teksten. Dat gaat bijvoorbeeld over de automatische verwerking (zoals desambiguering) en vertaling van natuurlijke taal door computers, in dit geval toegepast op taal in een medische context. Daaruit vloeide het onderwerp voort van Wermuths doctoraatsonderzoek. Wermuth bekeek daarvoor medische classificaties vanuit zuiver linguïstisch oogpunt; ze werkte in een cognitief-linguïstisch kader. Daar kwam ook het terminologische perspectief voor het eerst om de hoek kijken. In haar doctoraat werd een aantal aanbevelingen gedaan over hoe medische terminologie in medische classificaties beter toegepast zou kunnen worden. Haar vervolgonderzoek gaat zowel over wetenschappelijk medisch taalgebruik, maar bijvoorbeeld ook over medische teksten

die gelezen worden door mensen die niet medisch onderlegd zijn. Daarbij kan gedacht worden aan bijsluiters en populariserende teksten.

Wermuth integreert dit soort onderwerpen ook in haar onderwijs. In het kader van een 'vertaalatelier' over medisch vertalen laat ze de studenten kennis maken met onderzoek naar terminologie in medische teksten. Maar volgens Wermuth is er in het hoger onderwijs in taalkunde en taalbeheersing in het algemeen onvoldoende aandacht voor dat soort terminologische onderwerpen: 'Als het gaat over onderwijs op bachelorniveau, dan is er helemaal niet voldoende aandacht voor terminologie; het komt in het traditionele onderwijs zo goed als niet aan bod. Het is belangrijk dat daar meer aandacht voor is in vakken zoals schriftelijke taalvaardigheid. Het zou bijvoorbeeld een goede opdracht zijn voor studenten om medische teksten nauwgezet te bekijken en te analyseren. Studenten moeten zich in een zo vroeg mogelijk stadium bewust zijn van het verschil tussen algemene taal en vaktaal. Het zou verrijkend kunnen zijn voor Vlaamse docenten om meer actieve samenwerking te zoeken met andere instellingen binnen Europa en bijvoorbeeld gezamenlijk ook gastcolleges en seminars over vaktaal te organiseren.'

Op zoek naar de relevantie van terminologie in het maatschappelijke veld

'Ik heb een aantal interviews afgenomen met zogenoemde domein-experts. De bedoeling was om in kaart te brengen in hoeverre er een besef is van terminologie in de diverse specialismen. Ik heb in het kader daarvan een gesprek gehad met de afgevaardigd bestuurder van het UZ Gent. Uit dat gesprek bleek heel duidelijk dat er een grote behoefte is om geneesheren nog meer bewust te maken van het belang van terminologie in het algemeen, bijvoorbeeld met het oog op het schrijven van artikelen. Er is in die sector een gebrek aan talig of terminologisch bewustzijn. Een instelling als het UZ Gent springt slordig om met terminologie. Ik denk dan aan het taalgebruik in brochures, de bewegwijzering in het ziekenhuis zelf en taalgebruik van artsen naar patiënten toe.'

'Een concreet voorbeeld is dat je bepaalde diensten op veel verschillende manieren aangeduid ziet. De patiënt die zijn weg zoekt, moet maar uitmaken of hij in zulke gevallen met dezelfde dienst te maken heeft.' Wermuth bepleit dat artsen nog meer aangeleerd moeten krijgen hoe ze om moeten gaan met de medische terminologie in gesprekken met patiënten. 'Artsen moeten leren wanneer en hoe ze medische terminologie moeten toelichten voor de patiënt. Ze moeten zich bewust zijn van de achterstand in kennis van

---

de leek ten opzichte van een domeinspecialist. Dit wordt tegenwoordig wel aangeleerd in de opleiding, maar hier moet blijvende aandacht voor zijn.’

Wermuth bepleit dat aan de Vlaamse universiteiten naast de cursussen medisch Engels en medisch Frans die al op de verschillende plaatsen bestaan, nog meer optionele cursussen medisch Duits worden aangeboden. ‘Studenten die voor een Erasmusverblijf naar Duitsland gaan, kunnen zich al niet redden in het Duits, laat staan in het medisch Duits. In Leuven kunnen studenten momenteel wel medisch Duits volgen, maar bijvoorbeeld in Gent is deze optie er nog niet. Dit zou opgevangen kunnen worden door samen te werken en centraal een opleiding te organiseren.’

Een opdracht ten dienste van de moedertaal

Als bestuurder van NL-Term draagt Wermuth bij aan de opdracht om het gebruik van het Nederlands te ondersteunen in alle mogelijke domeinen, in een situatie waarin het Engels dominant aanwezig is in die domeinen. ‘Er is ook nog zoiets als een moedertaal, gebruik die waar het kan. Dat zie ik als bestuurslid van NL-Term als mijn kernopdracht.’

Tot welke nieuwe inzichten is Wermuth gekomen door de interviews die zij heeft uitgevoerd voor NL-Term? Ik heb vastgesteld dat er toch meer domeinspecialisten met terminologie en vaktaal bezig zijn dan je zou vermoeden. De bestuurder van het UZ Gent met wie ik sprak, was zich bijvoorbeeld heel sterk bewust van de problemen waarvoor terminologie ons kan stellen. Ook denk ik aan een interview met de astrofysicus Jeroen van Gent, onderzoeker aan het Belgisch Instituut voor Ruimte-Aeronomie, die zich heel bewust is van de problematiek in zijn eigen vakgebied. De voertaal in zijn vakgebied is grotendeels het Engels, maar hij publiceert zelf ook vaak in het Nederlands, vooral in populair-wetenschappelijke tijdschriften. Hij stelt vast hoe moeilijk het is om de toedracht van ontdekkingen in zijn vakgebied te formuleren in het Nederlands. Er bestaan eenvoudigweg soms geen woorden meer voor de noodzakelijke concepten. Het heeft mij getroffen dat allerlei vakspecialisten zich daar sterk van bewust zijn.’

Wermuth heeft tijdens de interviews die ze heeft afgenomen, vastgesteld dat er behoefte bestaat aan de dienstverlening vanuit een vereniging als NL-Term: ‘Onze gesprekspartners vragen heel duidelijk om ondersteuning en zijn geïnteresseerd in het handhaven van Nederlandstalige terminologie.’

Er is echter waarschijnlijk nog winst te boeken als het gaat over de bekendheid bij het publiek van organisaties die zich inzetten voor dienstverlening en advisering op gebied van terminologie. ‘Onze

organisaties moeten zich nog duidelijker bekend maken. Het bestaan van een vereniging als NL-Term is onbekend bij veel van de mensen die ik gesproken heb. Er is belangstelling voor seminars en workshops waar uitgelegd wordt wat terminologie is en besproken wordt hoe het staat met het gebruik van terminologie in een bepaald vakgebied. Daar kan ook de vraag op tafel komen of het wenselijk is meer in het Nederlands te publiceren en wat ervoor nodig is om die mogelijkheden uit te bouwen.’

Ik heb vastgesteld dat er toch meer domeinspecialisten met terminologie en vaktaal bezig zijn dan je zou vermoeden.

Culturen kunnen van elkaar leren

Wermuth sluit haar verhaal af met een pleidooi voor goede vertalingen van Duitstalige medische boeken. ‘Wat ik zelf heel belangrijk vind, is dat er aandacht is voor het vertalen van medische teksten. Van belang is dat het vertalen van Duitse medische boeken en andere teksten naar het Nederlands bevorderd wordt. Daar is een sterke behoefte aan. Sommige universiteiten geven als verplichte literatuur Duitstalige handboeken op. Nederlandstalige studenten hebben er veel moeite mee om zo’n handboek te gebruiken, laat staan te begrijpen. Er moet meer vertaald worden.’ Wermuth begeleidt als scriptiepromotor studenten bij onderzoek naar het vertalen van handboeken uit het Duits, overigens ook op het gebied van de diergeneeskunde. In dat vakgebied speelt natuurlijk dezelfde problematiek rond het vertalen van medische vaktaal. ‘Verder laat ik ook veel onderzoek doen naar overheidscommunicatie op het medische domein, bijvoorbeeld over ziekten, waarbij zowel teksten in het Nederlands als in het Duits een rol spelen.’

Haar studenten doen uiteindelijk ook suggesties voor hoe vertalers goed om kunnen gaan met terminologie en vaktaal. Samen met haar studenten legt Wermuth zodoende ook bloot wat beide culturen, de Duitse en de Vlaamse, van elkaar kunnen leren. In onze internationale context verandert de verhouding tussen de verschillende moedertalen en het overkoepelende Engels en komt de kennis van Nederlandstalige terminologie onder druk te staan. Terminologen als Cornelia Wermuth zijn nodig om die ontwikkelingen in goede banen te leiden en een nieuwe generatie vaktaalspecialisten goed op te leiden.

‘Anyway, the point is’: hoe signaleren docenten (minder) belangrijke informatie?

KATRIEN L. B. DEROEY

De internationalisering van het hoger onderwijs gaat vaak gepaard met de invoering van het Engels als onderwijstaal. Hoe effectief het doceren en leren in deze vreemde taal verloopt, staat nog niet vast. Wél is al gebleken dat zowel docenten als studenten hierbij problemen ondervinden. Een duidelijk gestructureerd college helpt studenten

bij het begrijpen en notities nemen en compenseert deels de soms minder duidelijke communicatie door de docent. Een belangrijk soort structurele aanduidingen zijn verbale signalen van het relatieve belang van bepaalde punten in het collegediscours. De taalkundige studie van authentieke colleges laat ons toe na te gaan hoe dit gebeurt.

Om inzicht te verwerven in hoe het onderscheid tussen belangrijke en minder belangrijke punten door moedertaalsprekers van het Engels wordt gesignaleerd identificeerde ik ‘belangrijkeheidsmarkeerders’ in Britse colleges. De resultaten kunnen verwerkt worden in handboeken en cursussen academisch Engels en laten ons toe niet-moedertaalsprekers gericht te trainen in het herkennen en produceren van dergelijke structuuraanduidingen. De studie onthult een enorme verscheidenheid aan belangrijkeheidsmarkeerders die vaak ook weinig expliciet zijn en toont dat onze intuïtie over het taalgebruik in een specifiek genre zoals het college niet noodzakelijk strookt met het reële taalgebruik.

Colleges in het Engels: geen evidentie

Door de internationalisering van het hoger onderwijs en de populariteit van het Engels als wereld- en wetenschappelijke taal, wordt in situaties waar docenten en studenten een verschillende moedertaal hebben, vaak voor het Engels gekozen. Alhoewel deze keuze vaak als evident wordt voorgesteld, zijn effectieve colleges in een vreemde taal zoals het Engels dat eigenlijk niet. Zelfs voor academici die vlot Engelstalige teksten lezen of

schrijven, verloopt het doceren en volgen van Engelstalige colleges niet automatisch van een leien dakje. Om de kwaliteit van het onderwijs te helpen vrijwaren werd er dit jaar in Vlaanderen zelfs een verplichte taaltest Engels ingevoerd voor docenten. Verder worden er steeds meer cursussen Engels voor academische doeleinden georganiseerd om academici te ondersteunen. Dergelijke specifieke taalcursussen dienen echter wel gebaseerd te zijn op analyses van het taalgebruik in de doelsituatie, willen ze doeltreffend zijn. Hier knelt echter het schoentje: terwijl de studie van authentieke geschreven teksten al heel wat nuttige inzichten heeft opgeleverd voor cursussen academische schrijfvaardigheid, hinkt de studie van het taalgebruik in colleges ver achterop. Vele handboeken academische luistervaardigheid zijn daarvoor gebaseerd op de intuïties en ervaringen van de auteurs en bereiden bijgevolg niet voor op het taalgebruik in authentieke colleges. In wat volgt, neem ik één talig aspect van colleges onder de loep, namelijk belangrijkeheidsmarkeerders.

Wat zijn dat, belangrijkeheidsmarkeerders?

Belangrijkeheidsmarkeerders (‘importance markers’) zijn verbale signalen die het relatieve belang van punten in gesproken en visueel discours aanduiden. Het gaat hier dus om evaluaties van wat de docent zegt en visueel weergeeft (bv. *that’s an important point*) en niet van entiteiten in de wereld erbuiten (bv. *that’s an important philosopher*). Verder gaan we hier ook niet in op andere mogelijke signalen van relatief belang zoals stemvolume, snelheid en non-verbale communicatie.

Als je aan docenten vraagt hoe ze denken het relatieve belang van punten te signaleren, krijg je vooral prototypische belangrijkeheidsmarkeerders zoals *that’s an important point* en *that’s irrelevant*. Dit zijn expliciete en ondubbelzinnige signalen. Verder verwijzen ze ook naar het examen om het belang van iets aan te geven. Uit de analyse van 160 authentieke Britse colleges van verschillende disciplines (in het BASE corpus)¹ blijkt echter dat niets minder waar is. De verscheidenheid aan markeerders is enorm en de populairste markeerders, zoals *the thing is*, *remember*, *anyway*, *et cetera*, en *I don’t know* zijn multifunctioneel en dus voor verschillende interpretaties vatbaar.

Hoe wordt belangrijke informatie in de verf gezet?

Slechts een kleine 20% van markeerders van belangrijke informatie bevat een adjectief dat het belang van een punt evalueert (bv. *important, essential, key*). Deze adjectieven worden soms gecombineerd met substantieven die verwijzen naar een bepaald punt in het collegediscours (bv. *point, question, thing*). Hier zijn enkele voorbeelden van dergelijke expliciete, eerder prototypische, markeerders. Waar ze niet de hele zin beslaan, zijn ze in cursief aangeduid.

this is absolutely crucial
it's important to note this is further subdivided
now *this is an essential point* such action as it deems necessary
the key point is they do not give up those natural rights

De meest voorkomende belangrijkheidsmarkeerders bevatten echter geen expliciete evaluatie. Zo maakt de vaak gebruikte constructie van het type *the thing is* 20% van alle markeerders uit, maar is de interpretatie ervan contextueel bepaald. In het eerste voorbeeld hieronder functioneert *the point is* niet als belangrijkheidsmarkeerder maar als indicatie van een doel, terwijl in het tweede voorbeeld met *thing* naast een mogelijk functie als belangrijkheidsmarkeerder ook de interpretatie 'het is een probleem' mogelijk is. In de derde zin functioneert *the point is* wel duidelijk als belangrijkheidsmarkeerder. Wanneer de constructie een werkwoord bevat, zoals in de laatste twee voorbeelden, ligt een interpretatie als belangrijkheidsmarkeerder het meest voor de hand.

the point is not to go through all the steps it's to make you understand what 's behind holography
the thing is you 're making snap judgements
the point is by chance these two structures are similar
now *the point i'm making is* this
the thing you have to remember is there's no such thing as the heritability

Naast deze populaire constructie, is een derde van de markeerders een imperatiefconstructie met werkwoorden zoals *remember, bear in mind, note en notice*.

if you forget everything else i say just *remember* that kidney failure causes high blood pressure
notice that these results are different from the results with the rats pressing levers

Dit is de beknopte versie van de veel minder frequente constructie waarin *you* expliciet is.

you should also note that significance depends on the sample size

Door de toevoeging van *you* is deze laatste wel minder vatbaar voor andere interpretaties dan imperatiefconstructies met *remember*, het belangrijkste werkwoord. Afhankelijk van de context (bv. de positie in de zin) kunnen die namelijk ook een verband leggen met een eerder gemaakt punt (zoals hieronder). Dan betekenen ze zoiets als

'do you remember' en worden ze niet als belangrijkheidsmarkeerders meegeteld.

there is a class switch *remember*

Naast de populariteit van potentieel multifunctionele constructies bleek uit het onderzoek ook dat de meeste belangrijkheidsmarkeerders niet expliciet aangeven dat de docent de bron van de evaluatie is. Instanties zoals deze komen dus relatief weinig voor:

but there's another reason for the deception theory to be rejected it's simply as i've put here the wrong sort of explanation and *i want to emphasize this* the wrong sort of explanation

In plaats hiervan wordt de luisteraar-student aangesproken (zoals bij imperatiefconstructies met en zonder *you*) of wordt de geëvalueerde informatie op de voorgrond geschoven:.

that's the message there

Dit reflecteert een genre waarin informatieoverdracht primeert en de docent zich bewust is van de noodzaak om het publiek te betrekken in de collegemonoloog. De evaluatie komt zo meestal over als objectief, met andere woorden als zijnde representatief voor het denken en waardensysteem van de discipline. Of dit werkelijk ook zo is, kan echter moeilijk te bepalen zijn voor de student.

Verder is het interessant (en geruststellend) dat belangrijke punten doorgaans op voorhand gesignaleerd worden. Dit lijkt efficiënter dan evaluaties achteraf en toont bovendien aan dat de tekst in zekere mate op voorhand werd gepland.

Ten slotte is het frappant dat verwijzingen naar het examen, zoals hieronder, zéér zelden (1%) gebruikt worden om bepaalde inhoud in de verf te zetten.

it is something that you can be examined on

Hoewel dit een van de efficiëntste methodes lijkt om de aandacht te vestigen op belangrijke informatie, vreest de docent misschien door dergelijke indicaties ongewenst selectief studiegedrag in de hand te werken.

Impliciete aanduidingen van minder belangrijke informatie

Alhoewel het voor studenten nuttig is te weten waaraan ze minder aandacht hoeven te besteden, blijkt uit deze studie dat docenten minder belangrijke informatie doorgaans impliciet 'degraderen'. Bovendien communiceren ze zelden dat iets niet relevant is. Dit alles hoeft eigenlijk niet te verbazen. Aangezien de docent de lesinhoud normaal op voorhand plant en zich aan tijdsbeperkingen moet houden, zullen irrelevante zaken normaal niet vaak aan bod komen. Verder zouden duidelijke indicaties van mindere relevantie ook kunnen leiden tot selectief studiegedrag en komt een docent die vaak expliciet vermeldt dat iets niet relevant is, niet erg professioneel over.

Atypisch zijn dus voorbeelden zoals de volgende:

but *ignore* that 'cause it's totally *irrelevant* for the actual what i'm going to tell you
that was a bit of an *aside*

Typisch zijn markeerders die afhankelijk van de context (ook) andere functies kunnen hebben. Zo kan *a little bit* aangeven dat de docent weinig tijd aan iets wenst te besteden omdat het minder belangrijk is, maar kan hij of zij dit ook gebruiken om de impositie van de monoloog te reduceren of de studenten aan te sporen geduldig en aandachtig te blijven.

what i'd like to do now is to say *a little bit* about water

De precieze interpretatie hangt dus sterk af van de context, m.a.w. de context, non-verbale communicatie en veronderstellingen die studenten hebben over de doeleinden en kenmerken van colleges. Daarom werden markeerders in deze studie niet gekwantificeerd. Ik onderscheid vijf soorten markeerders van minder belangrijke informatie. De eerste soort evalueert de boodschap als niet of minder relevant (bv. *irrelevant, aside, not matter, joke*) of markeert de grens tussen een minder en meer belangrijk deel van de boodschap (bv. *anyway, by the way, in passing*).

i'm the youngster of course in the department but within the i'm *joking* just in case you hadn't spotted
so that there's no net flow of energy from one place to another by radiation so *anyway* i mean th that that kind of detail *doesn't matter*
and *by the way* i use the word nigger and coolie liberally

De tweede soort communiceert de intentie om iets niet of beknopt te behandelen (bv. *not talk about, not go into, briefly, a little bit, thumbnail sketch*).

i'm *not* going to *go into* the details
so let's just very *briefly* look at beam vibration

Aangezien studenten ervan uitgaan dat belangrijke zaken prioritair behandeld worden in de beperkte lestijd kunnen dergelijke indicaties overkomen als belangrijkheidsmarkeerders. Tot deze categorie hoort ook *et cetera* die de plaats inneemt van bepaalde informatie:

you can't live very long with complete liver failure complete heart failure complete pancreas failure complete *et cetera et cetera* and k the kidneys are no different

Een derde categorie van markeerders zoals *I don't know* en *I forget* suggereert dat de docent zelf niet over de nodige (exacte) informatie beschikt, wat kan signaleren dat die niet belangrijk genoeg was om op voorhand op te zoeken.

it's no coincidence that the number of phonemes in languages ranges between *i don't know* fifteen to seventy or something like that
i forget what is the average survival of a graft nowadays

Met markeerders uit een vierde categorie geeft de docent expliciete instructies om aan een punt weinig aandacht te besteden (bv. *not*

worry about, never mind) of het niet te noteren (bv. *not copy down*). Aangezien aandacht en notities een belangrijke rol spelen in het leerproces, kunnen deze instructies beschouwd worden als aanduidingen dat iets minder belangrijk is.

i'll write them all down but *you don't need to copy* them all down
you don't really need to worry about the f the fan fascinating structure of a shift base
never mind about amplitudes and about constants

Het laatste type markeerders geeft aan dat iets niet op het examen zal voorkomen. Zoals ook het geval was voor belangrijke informatie, komen zulke referenties zelden voor.

what i'm going to begin with is just a very brief thumbnail sketch of the health policy framework from nineteen-fortyfive *this isn't something you will be examined on*
you don't have to know the details of of Keynes' economic theories

Samenvatting

De studie van authentieke tekstcollecties, of 'corpora', draagt veel bij tot de beschrijving van taal in specifieke genres zoals het college. Zulke beschrijvingen zijn onontbeerlijk om materialen en cursussen op te stellen die academici optimaal moeten voorbereiden op het gebruik van een vreemde taal, hier het Engels, in colleges.

Deze studie van Britse colleges bracht nuttige en onverwachte bevindingen aan het licht over hoe docenten verbaal het relatieve belang van delen van hun boodschap markeren. Zo zagen we dat er een grote verscheidenheid aan markeerders bestaat. Deze verscheidenheid wordt slechts in zeer beperkte mate weerspiegeld in huidige handboeken academisch Engels. Verder ontdekten we dat intuïtieve, prototypische markeerders eigenlijk niet zo vaak gebruikt worden. In plaats van expliciete, ondubbelzinnige signalen, worden zowel belangrijke als minder belangrijke punten vooral gesignaleerd op een manier die voor verschillende interpretaties vatbaar is en waarvan de precieze functie dus in meerdere of mindere mate bepaald wordt door de context.

Noot

1. Het BASE corpus werd ontwikkeld aan de universiteiten van Warwick en Reading onder leiding van Hilary Nesi en Paul Thompson. De ontwikkeling van dit corpus werd mede mogelijk gemaakt door subsidies van BALEAP, EURALEX, the British Academy en the Arts and Humanities Research Council. Het corpus is beschikbaar in het Oxford Text Archive <http://ota.ox.ac.uk/headers/2525.xml>.

Katrien L. B. Deroey is assistente Engelse Taalkunde aan de Universiteit Gent..

e-mail: katrien.deroey@ugent.be

Taalkronkels

Engels van eigen kweek

FILIP DEVOS

Steenkolenengels, nederengels, verkavelingsengels, spaghetti-Engels ... het zijn maar enkele termen die gangbaar zijn voor het slechte Engels van niet-moedertaalsprekers van die taal. In de Vlaamse televisiereeks *Eigen kweek*, die in het najaar 2013 uitzonderlijke kijkcijfers haalde, was het een vast, blijkbaar zeer op de lachspieren werkend ingrediënt. Naast de 'oer-Vlaamse' verhaallijn en de topcast droeg vooral het taalgebruik in de reeks bij tot het immense kijkcijfersucces. De term steenkolenengels zou trouwens teruggaan op de taal die rond 1900 werd gebruikt door Nederlandse havenarbeiders in hun communicatie met arbeiders op de steenkolenboten uit Engeland. Een restant daarvan is ook de uitdrukking *alle hens aan dek*, dat een verbastering zou zijn van het Engelse *all hands on deck*.

Maar terug naar *Eigen kweek*. De tragikomedie van Philippe De Schepper draait rond een boerengezin uit het verre West-Vlaamse Wijtschate dat eerst aardappelen en later cannabis kweekt om een rampzalig afgelopen financiële belegging te compenseren. Zoon Frank (vertolkt door acteur Wim Willaert) spreekt er een soort krom Engels met zijn Filipijnse vrouw Julita. Dat Engels bevat nogal wat interferentiefouten, die het resultaat zijn van letterlijke overnames uit het Nederlands, of beter: het West-Vlaamse mengtaaltje dat in de serie wordt gehanteerd. Zo zijn er niet alleen interferenties in de uitspraak (zoals typisch /tink/ voor think), maar ook op het gebied van grammatica, lexicon en idiomen. De 'valse vrienden' (Engels en Nederlands zijn immers zuster talen) waren niet van de lucht: *strijken* bijvoorbeeld werd *to strike* bij Frank. Arme morfologie, overextensie, rigide woordvolgorde, korte zinnen, telegramstijl, overmatig hyperoniem woordgebruik ... hier ligt ongetwijfeld een rijk en amusant gebied bloot voor verder taalkundig onderzoek:

She has to do the striking of the clothes.
I have aftershave up. Is good smelling?

You want shit of mouse? (*muizenstrontjes* of *hagel-slag*)

Uw tallore is nog full of potatoes, he? (*tallore* is een dialectwoord voor bord)

Was there enough room between your legs?

The blue pedal, that's the frein. Om te freinen, hé. (*frein* is een dialectwoord voor *rem*)

You can't put your nose in andermans menage.

Yes I'm angry, because euh, you're schetecanard!

Op de facebookfanpagina 'De beste [sic, nvdr] zinnen uit Eigen Kweek' (die bijna 40.000 fans/volgers heeft) staan de hilarische semi-Engelse uitspraken opgelijst. En de Vlaamse televisiezender *Eén* speelde meteen in op de hype, en publiceerde op zijn website (<http://www.een.be/programmas/eigen-kweek/engels-met-frank/>) al gauw een 'soundboard' waarmee het Engels van Frank en andere personages herbeluisterd kan worden. Op een facebookpagina verscheen begin januari ook de volgende leuke nieuwjaarswens van een groep mensen die ijvert voor een vervolgreeks van *Eigen kweek*:

WE WISH YOU FOR THE NOASTE YEAR:

Every day a stuuje with shit of mouse
and a talore full of potatoes
No problem with de ambraillage
No day you are scheetecanard
Gif gazz to pluk the wiet
And don't forget in 2014:
You can't put your nouse in andermans ménage
and think two times
before you do something!!!!

Een tip voor de makers van de reeks: een vervolgreeks zou (ook) het steenkolenfrans in de verf kunnen zetten. Wijtschate ligt immers vlak bij de Franse grens. Of hoe taal tragikomisch kan zijn.

Vijf types *als* die een computer tilt doen slaan

BERT CAPPELLE

Klaar voor een portie hogere logica? Nee? Wel, geen probleem. Want in deze bijdrage komt er weinig logica bij kijken, ook al hebben we het over zinnen ingeleid door als. In spontaan taalgebruik gebruiken wij, voor de vuist weg babbelende kletsmajors als we zijn, een als-dan-relatie lang niet altijd zo keurig als een programmeur van computeralgoritmes het zou aanpakken. Ziehier vijf types als-zinnen die in interactie met een logisch redenerende computer geheid een fatal system error zouden opleveren.

De types in kwestie worden door Renaat Declerck en Susan Reed, in hun lijvig boek *Conditionals* uit 2001, 'retorische conditionele zinnen' gedoopt. Het zijn dus neven en nichten van de bekendere retorische vraag (zoals *Wie had dat gedacht?* of *Hé, kun je niet uitkijken?*), die geen echte vraag is omdat ze geen antwoord behoeft. Zo ook zijn retorische voorwaardelijke zinnen eigenlijk geen echte voorwaardelijke zinnen. Om dat zo meteen in te zien, moeten we het er wel eerst over eens zijn wat een 'gewone' *als*-zin geacht wordt te doen. Welnu, het *als*-gedeelte in een voorwaardelijke zin omschrijft normaal een omstandigheid – een conditie dus, vandaar 'conditionele zin' – waaronder de situatie plaatsvindt die in het andere deel wordt genoemd (*Als je niet doet wat ik zeg, dan krijg je straf* of *Als het regende, dan mochten we tv kijken*) of een omstandigheid waaronder de spreker dat andere deel als een geldige gevolgtrekking kan poneren (*Als zijn alibi klopt, dan kan hij de moord niet gepleegd hebben* of *Als het vandaag dinsdag is, dan moet dit België zijn*). Maar dan nu de speciale gevallen.

1. De balans-*als*

Er bestaat een vergelijkende *als*-zin, maar die is niet te verwarren met zinnen als *Na twintig keer vouwen is een velletje papier even dik als een voetbalveld lang is* (wat

klopt, en later trouwens meer over voetbal). Nee, het gaat wel degelijk om een *als*-zin in een voorwaardelijke constructie. Alleen drukt die constructie hier alleen een zekere mate van overeenkomst of contrast uit tussen de bijzin (het *als*-gedeelte) en de hoofdzin (de rest van de zin). In de volgende zin wil de schrijver zeggen dat de hoofdzin evenveel feitelijkheid heeft als de *als*-zin:

Als Amsterdam de hoofdstad is van de Free Speech, dan is het ook het wereldcentrum van de harde vervolging ervan. (www)

En in het volgende voorbeeld wordt er juist een bepaald verschil tussen twee zaken in de verf gezet:

'Als Amsterdam de stad van mijn jeugd is,' zegt Appel, 'dan is Parijs de stad van mijn ontwikkeling. Wat ik daar leerde, is belangrijker voor me dan de rest.' (www)

Declerck en Reed bespreken bij dit type onder andere ook nog toegevoegde zinnen, waarvan we hier een voorbeeld hebben:

Als we uiteindelijk toch misschien niet iedere noot van deze immense partituur hebben gehoord, dan was het toch een zeer volledige versie die in Pesaro uitgevoerd werd, balletten inbegrepen, goed voor meer dan vier uur muziek. (www)

Het is in deze zinnen duidelijk niet zo dat het *als*-gedeelte een omstandigheid noemt waarin de hoofdzin waar is of waarin de situatie in de hoofdzin zich voltrekt. Een mens heeft dit meteen door. Maar probeer als computer maar eens je bedrading koel te houden.

2. De meta-*als*

Wat voor een computer eveneens een irritant want on-eigenlijk gebruik van het conditionele schema moet vormen, dat zijn *als*-zinnen waarmee een spreker van vlees en bloed commentaar lijkt te geven op de inhoud van de hoofdzin. Het gaat hier om een bonte verzame-

---

ling van boosters (*Er waren zeker zestig mensen, als het er niet meer waren*), afzwakkers (*Hij zei misschien maar vijf woorden, als het er al zoveel waren*), *als*-zinnen die aankondigen dat de hoofdzin niet verbloed wordt (*Als je het echt wil weten, ik kan gewoon je kop niet meer zien*), *als*-zinnen die een vooronderstelling in vraag stellen (*Het lijkt me toch zeer onwaarschijnlijk dat zijn zelfmoord (als het dat was) iets met voetbal te maken heeft* (www)), *als*-zinnen die de woordkeuze in de hoofdzin becommentariëren (*Islamfobie, als dat de term is die je wilt gebruiken, is geen nieuw fenomeen in het Westen* (www)), *als*-zinnen die de omstandigheid omschrijven waarin de spreker een uiting doet (*Als ik even voor mezelf mag spreken, ik stoer me geen moment aan hoofdzoekjes* (www)), en aanverwante typen. In geen van deze gevallen is het gebruik van *dan* in de hoofdzin op zijn plaats. Dat zegt al genoeg over het afwijkende gedrag van deze voorwaardelijke *als*-zinnen. Computers doen niet aan meta: ze reflecteren niet op wat ze uitvoeren, ze doen het gewoon.

3. De vals-als

Vlaams Belangfrontman Filip Dewinter liet de volgende uitspraak optekenen:

Als je als man per se een roze tutu wil aantrekken om ermee door de straten te lopen, dan moet je dat vooral doen. (www)

Dewinter benadrukt dat hij geen roze optochten wil verbieden, blijkt ook de voorafgaande context: 'wie zichzelf belachelijk [wil] maken, heeft het recht om dat te doen. Daar lig ik niet van wakker'. Tegelijk is duidelijk dat 'dan moet je dat vooral doen' eigenlijk ironisch bedoeld is, en dat hij dit soort evenementen allerminst aanmoedigt. Van dezelfde aard is het volgende opschrift in het Poperingse *Talbot House*, gericht tot Engelse soldaten uit de Eerste Wereldoorlog:

If you spit on the floor in your own house, you may do it here.

Zoals Declerck en Reed in hun boek terecht opmerken, is deze zin een pseudo-toelating, met een nepvoorwaarde. Het opschrift is bedoeld als richtlijn om, alstublieft, niet te spuwen op de grond, ongeacht of de soldaat voor wie dit bestemd is, bij hem thuis al eens een klodder speeksel richting vloer pleegt te mikken of niet. Stel nu dat je een vrij realistisch gefabriceerde cyborg bent die thuis op de vloer spuwt en in zo'n opschrift een vrijgeleide leest om dat ook ongegeneerd in het *Talbot House* te doen. Wel, dan zou je niet begrijpen waarom dit nochtans redelijk lijkend gedrag al die boze blikken oogst.

4. De herhaal-als

Iets waarmee je computers ook lelijk in de war kunt brengen, is het soort pleonastische zinnen dat wij mensen vaak gebruiken:

Als het niet lukt, dan lukt het niet.

Als ze niet komt, dan komt ze niet.

Een computer geraakt er in een oneindige lus mee. Rebooten is het enige wat er dan opzit.

5. De voetbal-als

Bij de nabespreking van een sportevenement hoor je vaak een *als*-zin vallen die helemaal niet zegt wanneer de situatie in de hoofdzin optreedt of in welk geval de hoofdzin een ware uitspraak vormt. In de plaats daarvan schetst die *als*-zin een soort kader waarbinnen het ergens zinvol moet lijken een bepaalde uitspraak te doen, in dezelfde zin of ergens in de buurt, want soms is er zelfs geen hoofdzin:

Cocu was een gangmaker tijdens zijn voetbalcarrière, altijd winnaar! En hij draagt dat perfect over op zijn spelers. Als je ziet hoe hij een jonge kerel als onze landgenoot Bakkali (17 jaar) durft te brengen. Meteen aan de aftrap. Zonder gezever. 'Die jongen is top en dan moet hij er in staan.' (www)

Als je ziet in welke accommodatie Anderlecht moest spelen in Charleroi, dat hou je anno 2013 toch niet meer voor mogelijk. (www)

Als je ziet hoe Arsenal, Manchester United en anderen proberen om aantrekkelijk voetbal op de mat te leggen, dan heb je daar technisch vaardige spelers voor nodig. (www)

Die laatste zin kun je onmogelijk in een stroomschema voorstellen of toetsen op logische geldigheid. Maar mensen in de sportwereld produceren dit soort zinnen aan de lopende band. Het was echt niet moeilijk de bovenstaande voorbeelden bijeen te rapen: Google geeft voor de zoekopdracht *als je ziet + voetbal* meer dan drie miljoen voorbeelden. Als Google van plan geweest was die uitingen echt te begrijpen, dan was er in Silicon Valley nu een krater ter grootte van meerdere voetbalvelden. Wees dus gerust: Google verzamelt alleen maar.

Literatuur

Renaat Declerck en Susan Reed (2001), *Conditionals: A Comprehensive Empirical Analysis*. Berlijn/New York: Mouton de Gruyter.

Bert Cappelle is docent en onderzoeker Engelse taalkunde aan de universiteit van Rijsel.

e-mail: bert.cappelle@univ-lille3.fr

Broodje taal

Duizend bommen en granaten, ellendige aardwormen, anakoloet!

FLEUR DEBOUTTE

Ook wie zich dagelijks bezighoudt met het hogere doel, dat we hier voor de duidelijkheid nog eens even omschrijven als ‘studenten taalcorrectheid bijbrengen’, moet soms zeer praktische zaken regelen. Zo komt het dat ik op een blauwe maandag de online versie van de Gouden Gids raadpleegde, op zoek naar een verhuysfirma.

Er was er een die al snel mijn aandacht trok, maar niet vanwege zijn goede reputatie of zijn bijbehorende reclamefoto. In grote letters stond er: Jozef’s liftservice en zoon. En verder nog: ‘Moet uw kastje omhoog of omlaag, Jozef’s liftservice doet dit graag!’. Trouwe lezers van deze rubriek zien meteen de talige problemen in die charmante slagzin. Toch bleef deze keer mijn aandacht niet hangen bij het fout gebruikte verwijswoord of die verkeerd gespelde genitief. Jozefs zoon is in de slagzin namelijk ineens verdwenen! De bedrijfsnaam Jozef’s liftservice en zoon doet vermoeden dat men zowel de liftservice als de zoon kan inhuren voor opdrachten, maar in de slagzin lijkt de lift het klusje alleen te moeten opknappen. Jozefs zoon blijkt nergens meer te bespeuren. We moeten ons dus ernstige vragen stellen bij de werkethiek van Jozef Junior. Of strooit de gebrekkige taalbeheersing van Jozef Senior alweer – na die genitief en dat verwijswoord – roet in het broodje taal?

Baggerwerken Decloedt en zoon

Nochtans kunnen we Jozef Senior nauwelijks verwijten niet logisch te hebben nagedacht. In de zoektocht naar een geschikte naam voor een broodwinning zijn er tal van voorbeelden te vinden die gebruik maken van een eigennaam, de beschrijving van de zakelijke activiteit en de toevoeging van het meewerkende nageslacht. We kunnen hier bladzijden vullen met zulke voorbeelden, maar deze kleine selectie moet volstaan: *Metaalhandel Wynants en zonen, Renovatiebedrijf Huy-*

*ghe en zonen, Baggerwerken Decloedt en zoon, Bierhandel Willems en zoon, enzovoort. (Tussen haakjes: equivalente bedrijfsnamen met ‘en dochter(s)’ komen aanzienlijk minder vaak voor, maar dat is allicht voer voor een ander stukje.) Ten eerste hebben die bedrijfsnamen het voordeel van de duidelijkheid; er kan nauwelijks twijfel over bestaan waar *Baggerwerken Decloedt en zoon* zich mee bezighoudt en wie daar precies bij betrokken is. In de tweede plaats lenen dat soort namen zich ook uitstekend tot eenvoudige aanpassingen om een nieuwe bedrijfsvorm aan te duiden. Zo kunnen we ons perfect voorstellen dat *Metaalhandel Wynants en zonen* ooit begonnen is als *Metaalhandel Wynants*. De zonen zijn er wellicht pas aan toegevoegd toen ze meerderjarig werden en een aandeel verwierven in het bedrijf van hun vader. Op dezelfde manier begon waarschijnlijk ook Jozef ooit zijn eigen kraakverse bedrijfje onder de welluidende naam *Jozef’s liftservice*, toen die spelling van de genitief nog oogluikend werd toegestaan. Later kreeg Jozef er een helpende hand bij, in de vorm van zijn zoon. Een naamsverandering drong zich op: naar analogie met de talrijke voorbeelden ging de liftservice uit het Holsbeekse sindsdien door het leven als *Jozef’s liftservice en zoon*.*

Maar anders dan bij pakweg *Renovatiebedrijf Huyghe* laat de Nederlandse grammatica Jozef niet zonder meer toe *en zoon* aan zijn liftservice toe te voegen. Zo’n toevoeging maakt van de bedrijfsnaam immers een nevenschikking: twee woordgroepen worden naast elkaar geplaatst en met elkaar verbonden. In de voorliggende gevallen wordt daartoe gebruik gemaakt van het nevenschikkende voegwoord *en*. Tot zover lijkt die constructie vrij eenvoudig. Toch zien velen, en met hen Jozef Senior, daarbij vaak een kleine, maar belangrijke nuance over het hoofd. De nevenschikking of coördinatie vereist namelijk syntactische gelijkwaardigheid in beide leden van de nevenschikking. Dat betekent dat als het eerste deel van de nevenschikking – het stuk voor het nevenschikkende voegwoord – volgens een bepaalde grammaticale constructie gevormd wordt, het tweede

---

deel volgens diezelfde constructie gevormd moet zijn. Wanneer het eerste deel van de nevenschikking bijvoorbeeld een hoofdzin is, moet het tweede deel van de nevenschikking dat ook zijn. Of wanneer het eerste deel een naamwoordelijke constituent is, dan moet het tweede deel dat ook zijn.

Hagel en donder, ectoplastisch bijproduct, anakoloet!

Die vereiste parallelbouw bij een nevenschikking wordt in spreektaal of informel(er)e schrijftaal vaak over het hoofd gezien. Zo'n fout wordt in de naslagwerken over taalbeheersing een anakoloet genoemd. Hoewel de fout grote naambekendheid verwierf dankzij het gekruide taalgebruik van een zekere Kapitein Haddock, ontbreekt het de meesten aan de vaardigheid om de fout op te sporen en te verbeteren. Meestal gaat het nog goed wanneer men geconfronteerd wordt met ontspoorde zinnen: die dienen dan ook niet voor niets als het typevoorbeeld van de anakoloet. Zo'n zin begint namelijk meestal heel gewoon maar er later toch iets misgaat zodat hij gemakkelijk herkend wordt alsnog als fout (deze anakoloet heb ik natuurlijk met opzet geschreven!). Veel moeilijker wordt het dan in het voorliggende geval, wanneer de parallelbouw in een nevenschikking ontbreekt. In zulke gevallen stellen zich immers vaak niet meteen grote semantische of begripsproblemen, zoals die voorkomen bij die ontspoorde zinnen. Zo zal bijvoorbeeld iedereen een zin als *Als je te laat vertrekt of bij een lekke band, zul je de trein missen* goed kunnen begrijpen. Nochtans voelt de meer geoefende taalgebruiker daarbij zeker aan dat er toch iets niet zo lekker loopt met die nevenschikking vooraan in de zin. Het eerste deel van de nevenschikking is daar immers een bijzin, maar het tweede deel – na het nevenschikkende voegwoord *of* – is een voorzetselconstituent. In die nevenschikking zijn de twee leden dus niet syntactisch gelijkwaardig. Wanneer we de twee leden wel in dezelfde grammaticale constructie gieten, loopt die zin een stuk vlotter: *Als je te laat vertrekt of wanneer je een lekke band krijgt, zul je de trein missen*. De verbetering van de zin hierboven lijkt misschien alleen wat cosmetisch oplapwerk te zijn. Toch kan een gebrek aan parallelbouw in de nevenschikking ook voor duidelijkere semantische problemen zorgen. Daarvan is de verwarring bij *Jozef's liftservice en zoon* het beste bewijs. De twee leden van de nevenschikking zijn semantisch niet gelijkwaardig: de *zoon* hoort eigenlijk naast *Jozef* te staan, en niet naast de *liftservice*. De bepaling bij *liftservice* wordt door de nevenschikking geïsoleerd. Door de vooronderstelde syntactische gelijkwaardigheid die de nevenschikking met zich meebrengt, lijkt het alsof *Jozef's* uit het eerste deel van de nevenschikking ook een bepaling moet zijn bij *zoon* uit het tweede lid van de nevenschikking. Daardoor leest u eigenlijk *Jozef's liftservice en Jozef's zoon*. In een nevenschikking worden twee woordgroepen immers naast el-

kaar geplaatst en met elkaar verbonden. Maar Jozef wilde zijn zoon allicht niet mee verhuren in zijn liftservice-onderneming, hij wilde hem integendeel als volwaardige partner aan zijn zaak laten deelnemen. Jozef had er goed aan gedaan iets nauwkeuriger te kijken naar de vele voorbeelden die we eerder al aanhaalden. Bij *Bierhandel Willems en zoon* hebben de twee leden van de nevenschikking wel dezelfde vorm: Willems en zijn zoon zijn semantisch gelijkwaardig. Daardoor vormt de nevenschikking, waarbij de twee leden syntactisch op dezelfde hoogte worden geplaatst, een geschikte bepaling bij *Bierhandel*. Er ontstaat dus geen twijfel over wat de precieze activiteit is van de onderneming, en wie zich daar precies mee bezighoudt. In Jozef's geval is het probleem dus ook eenvoudig op te lossen door de activiteit van de onderneming vooraan te zetten: *Liftservice Jozef en zoon* verlost ons niet alleen van de prangende onzekerheid over Jozef Juniors werketiek, maar ook van die gruwelijke genitief.

Duistere taalfout of krachtterm

U kende de anakoloet aanvankelijk misschien als een van die duistere taalfouten uit een vergeten normatief naslagwerk, of als een krachtterm van een grofgebekte fictieve figuur, maar ze komt wel degelijk ook frequent voor 'in het wild'. Hardwerkende Vlamingen vallen er ongewild ten prooi aan, zelfs al hebben ze schijnbaar goed om zich heen gekeken toen ze inspiratie zochten voor de naam van hun zaak. Maar ook doorgewinterde taalgebruikers laten zich zelfs in de formele taal wel eens een anakoloet ontvallen. Soms klinkt zo'n anakoloet op zijn hoogst een beetje raar, en doet een verbetering de zin wat lekkerder lopen. En soms doet zo'n anakoloet voor de begrijpelijkheid van een zin of een zinsdeel niet veel goeds. *Jozef's liftservice en zoon* zal er allicht geen klanten om verliezen, daar zorgt die charmante slagzin wel voor. De moraal van dit verhaal is in elk geval dat een uitgebreide kennis van de Nederlandse syntaxis nog nooit iemand kwaad heeft gedaan. Integendeel, u kunt er met voordeel aanzienlijk wat misverstanden mee de wereld uit helpen.

Fleur Deboutte is als praktijkassistent verbonden aan het vak Nederlandse Taalbeheersing van de KU Leuven.

e-mail: fleur.deboutte@kuleuven-kulak.be

Interview

Marijke De Belder: de aha-erlebnis blijft de motivatie

BRUNO COMER

In de dertiende editie van de grote Van Dale krijgen 3903 woorden de omschrijving ‘Belg.’ mee! Tal van die ‘Zuid-Nederlandse’ woorden, zoals ze vroeger heetten, worden dagelijks door miljoenen Vlamingen gebruikt, zonder dat ze zich daarvan bewust zijn. Wie realiseert zich dat woorden als profitariaat of palmares als Belgisch worden beschouwd? De verhouding tussen Belgisch Nederlands en Noord-Nederlands doet hectoliters inkt vloeien en die komt ook uit de pen van Marijke De Belder van de KU Leuven Campus Brussel. Marijke De Belder is als taalkundige aan de universiteit van Utrecht aan de slag geweest, eerst tijdens haar doctoraat en nadien, van augustus 2011 tot augustus 2012, als postdoc-student. Ze deed onderzoek naar woordvorming en plaatste daarom vragenlijsten online. Die werden enthousiast ingevuld, waarvoor ze de respondenten erg dankbaar is. Een aantal onder hen, bezorgde Nederlanders, lieten haar echter merken dat haar taalgebruik te Belgisch is. Het is niet gewoon Belgisch, zoals ze zelf is. Het is té Belgisch. Daarom schreef ze een blogtekst op Neder-L, met onder meer het volgende citaat: ‘Ik heb in Nederland gewerkt en de studenten aarzelden niet met vertedering op m’n belgicismen te wijzen. Daar zat geen kwaad in, dat weet ik wel, maar ik was er toch niet onverdeeld gelukkig mee. Ik zie mezelf namelijk eerder als een volwaardige taalgebruiker dan als een schattige en op mijn basis van mijn regiolect te verbeterende taalgebruiker.’

Holland en Noord-Nederlands

Haar indruk toont aan hoe moeilijk het is om tot een eenheidstaal te komen. Je kunt de Vlamingen moeilijk vragen om bijna vierduizend woorden af te leren. Is een Belgisch woord als *jobstudent* nu echt onaanvaardbaar? Onze gesprekspartner pleit ervoor om ook een vermel-

ding ‘Hollands’ of ‘Noord-Nederlands’ in *Van Dale* op te nemen zodat de taalgebruiker weet waar hij aan toe is. ‘Ik vergeet nooit hoe moeilijk ik het had om een collega uit Rotterdam te begrijpen. Vooral Nederlanders uit de Randstad zijn zich er niet bewust van dat ze zich door hun taal en tongval soms moeilijk verstaanbaar maken.’

Marijke schreef in haar stuk dat haar taalgebruik te Hollands zou worden wanneer ze alle belgicismen vervangt. Blijkbaar raakte ze daarmee een gevoelige plek, want in een anonieme reactie op haar stuk staat het volgende te lezen: ‘[...] Als Nederlander, maar niet Hollander, vind ik het gemakkelijk gebruik van het woord ‘Hollands’ altijd buitengewoon onprettig. Zowel in Nederland als het buitenland’. Waarop Marijke reageerde: ‘Ik heb niet toevallig voor de term Hollands gekozen; het is de dominante regio. Hollands is overigens een belgicisme voor ‘Noord-Nederlands’, dus het was ook een grapje.’

Minder Belgenmoppen

‘Natuurlijk vind ik de standaardtaal belangrijk’, vervolgt de filologe haar redenering in de blogtekst. ‘Zij is niet alleen een deel van onze cultuur, ze emancipeert ons ook, want ze stelt iedereen in staat om op gelijke voet te communiceren. Ik wil daarom alle verdedigers van de standaardtaal aanmoedigen om na te denken hoe ze met elkaar willen omgaan. Als de standaardtaal als een rigide keurslijf van een dominante regio gezien wordt, vervalt haar emancipatorische karakter al gauw. Dan wordt ze eerder een bron van uitsluiting dan van schoonheid en vrijheid.’

Het standpunt van Marijke is ongetwijfeld ingegeven door haar ervaring in Utrecht. In haar beroepsleven ondervond ze hoe moeilijk het is om het cultuurverschil tussen Nederlanders en Vlamingen te overbruggen. Wat niet wil zeggen dat Nederlanders niet welwillend zijn tegenover de Vlamingen. Het aantal Belgenmoppen neemt af en Nederlandse kinderen komen via Samson & Gert en K3 meer in contact met Vlaanderen dan omgekeerd. En er is geen enkele negatieve reactie op haar blogtekst gekomen.

Taalkunde boven literatuur

Hoe dan ook heeft ze een verrijkende tijd achter de rug. Ze doctorerde in de taalkunde aan de universiteit van Brussel (HUB) en die van Utrecht, en is nu met een postdoctorale beurs van het FWO aan de slag aan de KU Leuven Campus Brussel. Hoewel ze nog steeds veel romans leest, verkoos ze taalkunde boven literatuur. ‘Natuurlijk behandelt literatuur universele thema’s als liefde en dood, maar uiteindelijk gaat literatuur over de woorden die een bepaalde schrijver op een bepaald ogenblik heeft neergeschreven’, stelt Marijke De Belder. ‘Je kunt daarop commentaar leveren, maar je komt niet tot falsifieerbare uitspraken. In de taalkunde is dat wel het geval. Wanneer ik zeg dat alle voorzetsels voor het substantief komen, kun je die uitspraak weerleggen. Je hoeft enkel te verwijzen naar *hij kruipt de boom in*.’ Die conclusies, die telkens een stukje aan de grote puzzel van de kennis van onze taal toevoegen, trekken de filologe erg aan. ‘We moeten beseffen dat er nog altijd meer is dat we niet weten over taal dan wat we wel weten’, zegt zij. ‘Het gevoel iets ontdekt te hebben waar niemand ooit eerder aan gedacht heeft, de aha-erlebnis zoals de Duitsers dat noemen, blijft een onbetaalbare ervaring. Tegelijkertijd moet je beseffen dat je nooit het laatste woord hebt; ieder artikel is een bijdrage tot het debat. Soms gebeurt het dat taaie opvattingen na decennia weerlegd worden. Taalkunde is op zoek gaan naar de structuur van het communicatiemiddel. Ook dat vind ik een fascinerend aspect van mijn vak.’

Chocolade en chocolaatjes

Die zoektocht gebeurt voornamelijk via een detailstudie. Marijke De Belder hield het verkleinwoord onder het vergrootglas en kwam tot de vaststelling dat verkleinwoorden als ‘classifier’ gebruikt worden: ze maken het woord telbaar: van *chocolade* bestaat geen meer-

Vooraf Nederlanders uit de Randstad zijn zich er niet bewust van dat ze zich door hun taal en tongval soms moeilijk verstaanbaar maken.

voud, van *chocolaatje* wel. Je kunt een kelner om twee *soepjes* vragen en dan krijg je twee borden soep. Spreek je over twee *soepen*, dan heb je het over twee soorten, bijvoorbeeld tomatensoep en aspergesoep. Naast de al bekende rollen van het verkleinwoord om ‘klein’ of om ‘schattig’ te omschrijven, heeft het verkleinwoord dus nog een derde functie.

De wetenschapster uit Sint-Niklaas zocht zelfs inspiratie in het Bretoens om over een ander onderwerp, de dubbele meervoudsvorm, te schrijven. De kans is groot dat Bretoens over een eeuw niet meer zal bestaan. Taalkundigen haasten zich dus om nog zoveel mogelijk over die taal te weten te komen. Zo is *merc’h* de stam van het woord *merc’ed*, dat meisje betekent. En een *merc’he-ta* is een rokkenjager. Die *ed* trekt de aandacht, want die fungeert blijkbaar als een deel van de stam. Denk aan de *er* in *kinderen*. Is hier geen dubbel meervoud, eerst *er* en vervolgens *en*. ‘Neen’, zegt Marijke De Belder, ‘want we vinden de *er* ook terug in *kinderachtig* en *kinderwagen*. De *er* is dus een deel van de stamvariant die aanwezig is in samenstellingen en meervoudstermen.’

De onderzoekster concentreert zich dus op de woordvorming zelf, los van allerlei maatschappelijke ontwikkelingen. Zij doet niet aan sociolinguïstiek. ‘Eigenlijk kun je ons vak een soort talenwiskunde noemen’, legt zij uit. ‘We gaan zeer analytisch te werk, net als wiskundigen. Misschien komt het daardoor dat sommige filologen zich niet tot onze discipline aangetrokken voelen: analytisch denkende mensen kiezen doorgaans voor meer wiskundige richtingen.’

De toekomst van doctors

Haar wetenschappelijke passie belet niet dat ze veel over haar beroep nadenkt. De jobonzekerheid is voor veel jonge doctors een probleem. Er worden ongeveer dertien maal meer doctoraten

geschreven dan er vacatures zijn aan de universiteiten. ‘Waarom dient dat allemaal?’, ‘Waar moeten alle andere doctors heen?’, is een vraag die voor veel jonge, talentvolle vorsers rijst. ‘Zelf heb ik nog werkzekerheid tot 2015, maar wat zal er nadien volgen?’, vraagt Marijke zich af.

Sommige doctors vinden relatief gemakkelijk werk in het bedrijfsleven, bijvoorbeeld als ze uit de biologie of de chemie komen. Maar het ligt al moeilijker bij andere vakken, zoals theoretische fysica. Een doctoraat is geen garantie op werk, ook niet in de positieve wetenschappen. Natuurlijk staan werkgevers niet afkerig tegenover de harde en intelligente werkers die de doctores zijn. ‘Maar masters die meteen in het bedrijfsleven terecht gekomen zijn, hebben intussen een ervaring opgebouwd die doctores wel missen.’

Eigenlijk kun je ons vak een
soort talenwiskunde noemen.

In Utrecht kwam Marijke in een wereld terecht die meer hiërarchisch ingericht is dan die in Vlaanderen. Beslissingen worden er dan ook sneller en grondiger doorgevoerd. Maar de humor is er harder. Het gaat meer over de zaak zelf; ze is niet op absurditeit geënt, waardoor zaken meer gerelativeerd worden.

In dat onderwijs heeft Marijke De Belder kennis gemaakt met de Nederlandse studenten. Die vindt ze mondiger dan de Vlaamse. Ze kunnen heel goed presentaties geven, maar hun parate kennis is dikwijls kleiner dan die van de Vlamingen. Maar ze weten de kennis die ze hebben, beter aan te wenden. Volgens Marijke De Belder is een belangrijke vraag: Waarop moet je je concentreren? Op de parate kennis of op de vorming van een leergierige persoonlijkheid? ‘Ook in de taalkunde rijst de vraag hoe je een achttienjarige het best voorbereidt op het latere leven’, vindt zij. ‘Neem het voorbeeld van de zinsontleding. Je moet de basisregels daarvan onder de knie hebben, want een tweede taal leren kan niet zonder dat je inzicht hebt in de structuur van de zin. Maar is het nodig dat leerlingen al die subtiliteiten leren? Een juist oordeel daarover vellen, vind ik een van de moeilijkste aspecten van het onderwijsbeleid. Net zoals het niet gemakkelijk is om de balans te vinden tussen kleinschalig en grootschalig. Utrecht was een enorm grote universiteit. We waren er met zestig doctoraatsstudenten in de taalkunde. Hier in Brussel zijn er twee. In Utrecht is dus enorm veel kennis en talent geconcentreerd, maar de studenten zitten niet noodzakelijk vaker samen. Je kent elkaar niet meer. In Brussel moeten we het met een kleine groep waarmaken en zo verloopt de samenwerking vlotter. In dat opzicht ben ik kleinschaligheid gaan appreciëren.’

Reactie op blogtekst

Een bemoedigende reactie op de blogtekst van Marijke De Belder kwam er van Miet Ooms (wetenschappelijk medewerker aan het Instituut voor Naamkunde en Dialectologie van de KU Leuven). Zij werkte er mee aan het *Woordenboek van de Brabantse Dialecten*:

‘Wat jij wel kan doen, is naast keer op keer melden dat zuidelijk Nederlands even standaard Nederlands is als het noordelijke, bij elke noordelijke uiting die je hoort fijntjes opmerken dat dat toch wel heel noordelijk klinkt. Helemaal niet ‘standaard’, voor jou. Dat wordt oefenen, want wij Vlamingen zijn zo sterk gedruild in het accepteren van noordelijke woordenschat als zijnde ‘dus’ AN dat we die reflex helemaal niet hebben. Maar ik voorspel je dat je Nederlandse gesprekspartners verrast zullen zijn (en sommigen gaan het zelfs helemaal niet leuk vinden). Omdat ze ten eerste zich vaak niet realiseren dat dat Noord-Nederlandse woord van hen helemaal niet zo standaard is als zij wel denken en ten tweede nog nooit zelf dergelijke opmerkingen over hun taalgebruik te horen hebben gekregen. Ze realiseren zich dus niet eens dat er een flinke woordenschat is die echt wel noordelijk Nederlands is, en even weinig/veel standaard als die typisch zuidelijke woorden. Succes :-)’

Vlaams en Nederlands, een oud zeer

Jacques Brel, de wereldberoemde chansonnier die 35 jaar geleden overleed, had het al over Vlaams en Nederlands:

‘Ik gebruik geen Vlaams in mijn chansons. Ik bedien mij van het Nederlands. Ik zing met Amsterdams accent, dat weinig overeenkomst vertoont met de Gentse of Brugse tongval. In Vlaanderen spreken de mensen een taal vergelijkbaar met het mediterrane Frans, terwijl Nood-Nederlanders zich uitdrukken in het standaard-Frans van Parijs en de Loirevallei.’

Taalwerk

Zelfkennis is het begin van alle schrijfwijsheden

JOSE TUMMERS EN ANNELIES DEVENEYNS

Steeds vaker wordt aan de alarmbel getrokken wanneer het gaat om de schrijfvaardigheid van studenten. In het hoger onderwijs worden daarom diverse initiatieven gestart om de schrijfvaardigheid van studenten bij te spijkeren. De vraag blijft echter: bereiken die initiatieven wel het beoogde doel?

Onderzoek aan de KHLeuven toont aan dat eerstejaarsstudenten er niet in slagen een gestructureerde argumentatieve tekst op te bouwen en dat ze zich daarbij vooral ook van geen kwaad bewust zijn. Studenten schatten hun eigen schrijfprestaties veel rooskleuriger in dan hun docenten. Er is echter hoop. Het aantal uren dat een student het vak Nederlandse taalbeheersing krijgt,

heeft een positieve invloed op de zelfkennis van studenten. Dat pleit voor een taalvaardigheidstraining met een doorgedreven aandacht voor het belang van een correcte en heldere schrijfstijl.

Inleiding

Ondanks de prominente plaats die taalbeheersing inneemt in de beleidsteksten van de laatste twee ministers van Onderwijs, kampt een substantieel aandeel van de studenten in een (professionele) bachelor met de formele zakelijke schrijfstijl die eigen is aan het hoger onderwijs. Om studenten vertrouwd te maken met die specifieke schrijfstijl zijn er de laatste jaren diverse initiatieven gestart, zoals taalscreenings en instapcursussen. Die initiatieven zijn hoofdzakelijk toegespitst op de talige kennis en het product van de schrijftarbeid.

Complementair moet er echter ook gewerkt worden aan het besef bij studenten dat een boodschap pas overkomt als ze vormelijk correct en helder is opgesteld. In een onderzoek naar de schriftelijke taalvaardigheid van eerstejaars professionele bachelorstudenten aan de KHLeuven is niet alleen de schriftelijke taalbeheersing in kaart gebracht, maar ook gepeild naar het beeld dat studenten van hun eigen schrijfvaardigheid hebben.

Zijn zij tevreden over het geleverde werk? Vinden zij dat ze helder en duidelijk schrijven? Denken ze hun lezers van hun mening te overtuigen?

Materiaal

In tegenstelling tot academische programma's aan universiteiten en hogescholen vormt de studentenpopulatie van professionele bacheloropleidingen een getrouwere dwarsdoorsnede van de uitstroom uit het secundair onderwijs, doordat er naast studenten met een aso-achtergrond ook aanzienlijke groepen jongeren met een tso- en bso-diploma studeren.

Aan 346 eerstejaarsstudenten van de KHLeuven is aan het einde van het tweede semester gevraagd om een argumentatieve zakelijke tekst van 500 woorden te schrijven waarin ze de lezer overtuigen van hun visie op sociale netwerksites. Daarvoor beschikken zij over één uur de tijd. De opdracht luidde als volgt:

De overheid is geïnteresseerd in de impact van sociale netwerksites zoals Facebook, MySpace, Netlog, ... op het maatschappelijk leven. In het kader van dit onderzoek worden een 300-tal eerstejaarsstudenten van de KHLeuven bevestigd.

Jij bent journalist bij een krant. Je hebt de opdracht gekregen een kritisch artikel te schrijven over het gebruik en de impact van sociale netwerksites. Geef jouw mening weer in een samenhangende en gestructureerde tekst van 500 woorden. Overtuig je lezers van jouw standpunt, dat zowel positief als negatief kan zijn.

Je beschikt over 60 minuten om je mening te formuleren. Hiervoor mag je alle hulpmiddelen gebruiken.

Om de reële situatie waarin studenten een tekst schrijven maximaal te respecteren, mochten de deelnemers gebruik maken van een pc en alle hulpmiddelen die ze nodig achtten. Om de studenten te motiveren hun mening te geven en om te vermijden dat ze een onevenredig grote aandacht aan de taal zouden besteden, is de opdracht niet als een schrijfoopdracht weergegeven. Dat benadert het meest een (schrijf)opdracht los van een taalopleidingsonderdeel, zoals een paper of een scriptie.

Een docent Nederlands heeft de teksten in twee correctiebeurten verbeterd: tijdens de eerste verbeteronde is een holistisch cijfer toegekend, dat is een score tussen -2 en +2 waarbij 0 overeenstemt met niveau B2 van het Gemeenschappelijk Europees Referentiekader voor Talen; tijdens de tweede verbeteronde zijn de teksten analytisch verbeterd op basis van vier criteria die met de opdracht samenhangen – met name, taal(fouten), structuur, argumentatie en overredingskracht – telkens op een 4-puntschaal met twee negatieve en twee positieve scores. Om de factor subjectiviteit bij de verbetering zoveel mogelijk uit te schakelen, werd zowel bij de holistische als bij de analytische correctie, voor elke score een definitie opgesteld. De hoogste scores beantwoorden daarbij aan het C1-C2 niveau van het Gemeenschappelijk Europees Referentiekader voor Talen; een voldoende beantwoordt aan het niveau B2, zoals vooropgesteld door het Profiel Taalvaardigheid Hoger Onderwijs. De definities lieten de docent toe om bij elke tekst zo objectief mogelijk een holistische score en voor elk van de vier criteria een analytische score te bepalen.

Na afloop van de schrijfpdracht is aan de studenten een vragenlijst voorgelegd om hun eigen werkstuk op een 10-puntschaal te beoordelen, met onder andere vragen over correct en helder taalgebruik, een duidelijke tekstuele structuur en de overtuigingskracht van de tekst. Die gegevens maken het mogelijk om de docentevaluatie van de tekst te vergelijken met de zelfevaluatie door de studenten en zo een beeld te verkrijgen van de visie van studenten op (het belang van) schrijfvaardigheid.

Optimistische studenten en pessimistische docenten ...

Een eerste blik op de resultaten leert ons dat de studenten, zoals kan worden verwacht, optimistischer gestemd zijn over hun pen-nenvrucht dan de docent. De studenten zijn de mening toegedaan dat de geschreven teksten op de drie bevroegde criteria ruimschoots aan de verwachtingen beantwoorden (gemiddelde zelfevaluatie taal: 6.8/10, structuur: 6.2/10 en overreding: 6.3/10), terwijl de docent de teksten een gemiddelde negatieve holistische score toekent (-0.68 op schaal gaande van -2 tot +2) en de tekst van een meerderheid van de studenten (62%) als onvoldoende beoordeelt. De scores van de studenten voor de drie bevroegde criteria vertonen bovendien een grote mate van onderlinge consistentie (Cronbach alfa = 0.77).

Die discrepantie roept de volgende vraag op: Zijn studenten gewoon optimistisch over hun eigen werk, waardoor ze zichzelf systematisch hoger (te hoog?) inschatten dan de docent of hebben studenten en docenten een verschillende visie op (het belang van) een helder en duidelijk geschreven zakelijke tekst?

... of is er meer aan de hand?

Om die vraag te beantwoorden, analyseren we de relatie tussen de zelfevaluatie van de studenten en de evaluatie door de docent. Er bestaat nauwelijks een verband tussen beide evaluaties voor taal en overreding: de zelfevaluatie van de studenten varieert nauwelijks in functie van de docentevaluatie: ongeacht de score van de docent

kennen de studenten zichzelf een vergelijkbare score toe. Op die tendens is er één uitzondering, de tekststructuur, waar we een positief significant verband waarnemen tussen de docentevaluatie en de zelfevaluatie van de student (ANOVA: $F_{3,338} = 5.017$, $p = 0.002$). Tabel 1 geeft een overzicht van de zelfevaluatie voor structuur voor de vier onderscheiden graden van de docentscore:

Graden docentscore	Gemiddelde studentenscore
Geen structuur	5.55
Poging tot structuur	6.21
Eenvoudige structuur	6.50
Complexe structuur	6.88

Tabel 1: Relatie tussen graden docentevaluatie en zelfevaluatie studenten voor tekststructuur

De gegevens in tabel 1, met significante verschillen tussen de gemiddelde zelfevaluatie voor 'geen structuur' enerzijds en de andere graden anderzijds, suggereren dat er een breuklijn loopt tussen de afwezigheid en de aanwezigheid van een tekstuele structuur en taalkundige elementen om die structuur vorm te geven. De mate waarin die structuur talig uitgewerkt of gearticuleerd is, lijkt voor de studenten minder relevant te zijn. Voor hen lijkt het te volstaan dat er aandacht aan de structuur is besteed.

Die resultaten doen vermoeden dat studenten niet alleen overdreven optimistisch zijn over hun geschriften, maar dat zij ook onvoldoende inschatten hoe een verzorgde argumentatieve zakelijke tekst er in het hoger onderwijs uitziet.

Factoren die de zelfevaluatie beïnvloeden

Na de vaststelling dat de docentevaluatie nauwelijks informatief is met betrekking tot de zelfevaluatie van de studenten, trachten we de zelfevaluatie te relateren aan een aantal sociodemografische grootheden, zoals geslacht, opleiding secundair (aso vs. tso vs. bso vs. andere), voorgeschiedenis in het hoger onderwijs (geen, universiteit, hogeschool) en thuistaal (Nederlands, meertalig, anderstalig). Voor geen enkele van die variabelen werd er een significante relatie ontdekt met de scoring op de drie zelfevaluatiecriteria.

Het lijkt er sterk op dat studenten in een professionele bacheloropleiding zelfs tijdens het tweede semester van het eerste jaar nog onvoldoende weten wat er van hen verwacht wordt op het vlak van schriftelijke taalbeheersing in het hoger onderwijs. Dat brengt ons bij de impact van de aanwezigheid van een opleidingsonderdeel Nederlandse taalbeheersing in het programma van het eerste jaar in het professioneel hoger onderwijs. Wij hebben in onze materiaalverzameling een vierledige opsplitsing aangebracht voor Nederlandse taalbeheersing: studenten die geen opleidingsonderdeel Nederlandse taalbeheersing hebben tijdens het eerste bachelorjaar, studenten die gedurende één semester zo'n opleidingsonderdeel hebben (dat is ter waarde van 1 tot 4 ECTS), studenten die ge-

durende de twee semesters zo'n opleidingsonderdeel hebben (dat is ter waarde van 5 tot 8 ECTS), en de toekomstige regenten Nederlands. We hebben enkel een significante relatie gevonden tussen die vierdeling en de zelfevaluatie voor de structuur van de tekst (ANOVA: $F_{3,338} = 3.322$, $p = 0.02$). In tabel 2 worden de gemiddelde scores van de zelfevaluatie weergegeven voor de vier onderscheiden graden van Nederlandse taalbeheersing:

Nederlandse taalbeheersing	Gemiddelde studentenscore
Geen	6.60
1 semester	6.02
2 semesters	6.49
Regenten Nederlands	6.59

Tabel 2: Relatie tussen opleidingsonderdelen Nederlandse taalbeheersing en zelfevaluatie studenten voor tekststructuur

De gegevens in tabel 2 identificeren een breuklijn tussen de studenten die geen Nederlandse taalbeheersing genoten tijdens hun eerste bachelorjaar en studenten die wel Nederlandse taalbeheersing in hun programma hadden. Daarbij stellen we vast dat de eerste groep studenten hun eigen prestatie het meest overschatten, gezien zij op basis van de docentevaluatie het slechtst scoren – slechts 22% van deze groep scoort een voldoende voor structuur. Bij de tweede groep studenten zien we een graduele toename van de eigen score in functie van het aandeel Nederlandse taalbeheersing, hetgeen overeenstemt met de evaluatie van de docent, met respectievelijk 25%, 42% en 60% studenten met een voldoende op structuur in de groepen met 1 semester Nederlandse taalbeheersing, met 2 semesters Nederlandse taalbeheersing en met de toekomstige regenten Nederlands.

Bespreking

De gegevens die in deze bijdrage worden aangehaald, wijzen op een sterke afwijking tussen de evaluatie van een argumentatieve zakelijke tekst door de docent en de zelfevaluatie door de studenten in een professionele bacheloropleiding. Niet alleen overschatten de studenten systematisch de talige kwaliteit van hun geschriften, maar hun beoordeling strookt bovendien geenszins met die van de taaldocent, de evaluatie voor de structuur daargelaten. De bestudeerde sociodemografische kenmerken van de studenten leiden evenmin tot inzichten in de zelfevaluatie, met opnieuw de evaluatie voor de structuur als uitzondering. Die resultaten suggereren dat studenten in het professioneel hoger onderwijs niet alleen de nodige talige competenties ontberen om een argumentatieve zakelijke tekst te schrijven, maar dat ze bovendien onvoldoende beseffen wat er van hen verwacht wordt, zeker buiten het kader van een opleidingsonderdeel Nederlandse taalbeheersing waar ze weten dat de vormelijke en talige aspecten van het ingeleverde werkstuk beoordeeld worden.

De uitzondering op die pessimistische conclusie vormt de zelfevaluatie voor structuur. Vooreerst is er een positief verband tussen de zelfevaluatie en de docentevaluatie, waarbij vooral een binair besef merkbaar is tussen 'niet aan de structuur gedacht' aan de ene kant en 'aan de structuur gedacht' aan de andere kant. Het is precies de tekstuele structuur waarvoor studenten tijdens de opleidingsonderdelen Nederlandse taalbeheersing het meest gesensibiliseerd lijken te worden. De tekstuele structuur is daarenboven de meest tastbare en materiële dimensie van een tekst: studenten kunnen aan een paragraafindeling werken en actief verbindingselementen gebruiken. De slotsom luidt dat studenten aan het einde van een eerste jaar in een professionele bacheloropleiding nog niet over de vereiste talige competenties en attitudes beschikken om een verzorgde argumentatieve zakelijke tekst te schrijven en de kwaliteit ervan adequaat in te schatten. Dat pleit voor een doorgedreven taalvaardigheidstraining in het hoger professioneel onderwijs die niet tot het eerste jaar beperkt blijft en waar er niet alleen rond taalkennis en talige competenties wordt gewerkt, maar ook ruime aandacht wordt besteed aan de attitudes. In dat verband is het zeer belangrijk dat ook niet-taaldocenten wijzen op het belang van een verzorgd en helder (schriftelijk) taalgebruik tijdens de opleiding en de latere beroepsloopbaan.

Literatuur

CNAVt. *Profiel Academische Taalvaardigheid. – Profiel Taalvaardigheid Hoger Onderwijs*. <http://www.cnavt.org/main.asp>. Raad van Europa (2001, 2008). *Gemeenschappelijk Europees Referentiekader voor Moderne Vreemde Talen: leren, onderwijzen, beoordelen*. Den Haag: Nederlandse Taalunie.

Jose Tummers is onderzoekscoördinator en docent aan het departement Bedrijfskunde en Handelswetenschappen (ECHO) van de KHLeuven en geassocieerd onderzoeker bij de onderzoekseenheid Kwantitatieve Lexicologie en Variationele Taalkunde van de KULeuven. Hij verricht onderzoek naar taalvariatie en taalbeheersing.

Annelies Deveneyns is docent Engels en Nederlands aan het departement Lerarenopleiding van de KHLeuven. Haar onderzoeksinteresse situeert zich in het domein van de taalbeheersing.

e-mail: jose.tummers@khleuven.be

Dossier

Uw pets was verdiend: over onderwijs, beleefdheid en cultuur in Noord en Zuid

ALBERT OOSTERHOF

Versillen tussen culturen manifesteren zich in de samenleving op allerlei domeinen. In dit artikel besteden we aandacht aan verschillen tussen Nederland en Vlaanderen in het gebruik van aanspreekvormen in verschillende contexten en tekstgenres. We nemen aanspreekvormen in het onderwijs als vertrekpunt, omdat dat een sector is waarin aanspreekvormen in het oog springen en in verband gebracht kunnen worden met de notie cultuur, om vervolgens in te gaan op onderzoek naar aanspreekvormen in andere contexten.

Cultuur in het onderwijs

Het onderwijs is natuurlijk een sector waar cultuurverschillen al snel aan de oppervlakte komen. De manier waarop er met kinderen en jongeren omgegaan wordt, met ouders gecommuniceerd wordt en de organisatie van de studie en de schoolomgeving, zeggen veel over culturele waarden. Leden van verschillende culturen komen bij uitstek met elkaar in contact in de schoolomgeving.

Als illustratiemateriaal voor de verschillen die er zijn tussen Nederland en Vlaanderen, kunnen we een beroep doen op alledaagse verhalen die we lezen in kranten, op internet of andere media. Een aardig voorbeeld is volgend stukje uit *Trouw* van 16 april 2005 over Nederlanders in de grensstreek die voor hun kinderen kiezen voor een school over de grens (<http://www.trouw.nl/tr/nl/4324/Nieuws/archief/article/detail/1717533/2005/04/16/Die-pets-was-verdiend.dhtml>; geraadpleegd op 3 januari 2014).

Die pets was verdiend

(...) Stiptheid, discipline en prestatiedrang: de Nederlanders Frans en Maliët Martens vinden het belang-

rijke kwaliteiten die een school hun zes kinderen 'op een liefdevolle manier' moet bijbrengen. Het Nederlandse onderwijs vinden ze veel te slap. Ze sturen hun kroost daarom naar De Zonnebloem, een katholieke school net over de grens in België. (...) De kinderen op Belgische scholen wordt gezag aangeleerd voor hun leerkracht. Ze moeten haar aanspreken met u en vooral doen wat ze zegt. „Ik heb gehoord van een leerkracht in Terneuzen die een vervelende jongen een pets gaf. De school wilde die leraar ontslaan. Als je in België een pets krijgt van de leraar, zul je het wel verdiend hebben. Je hebt zelfs kans dat je er twee bij krijgt, een van de directeur en een van je vader”, aldus Frans. (...) Kinderen worden voortdurend geprest om beter dan de rest te zijn. „Bij mijn vorige rapport zat ik veel hoger dan het klasgemiddelde”, vertelt Jozef trots. „Ja, mijn zoons zijn slimme jongens” (...). Het Belgische onderwijs heeft echter ook nadelen, erkent Frans. „Er heerst een heel sterke hiërarchie, die je ook in het bedrijfsleven tegenkomt. (...).

Het idee dat er in een Vlaamse basisschool meer discipline, prestatiedrang en hiërarchie zouden heersen, komt uiteraard goed overeen met het beeld dat daarover bestaat in allerhande literatuur ter zake. De berichten die je erover leest in de media, illustreren natuurlijk deels ook vooral de perceptie. Het is uiteraard niet zo dat het op een Vlaamse school aanvaardbaar geacht wordt kinderen te slaan; leerkrachten in Nederland hebben minstens zulke losse handjes (is ook de ervaring van schrijver dezes). Op de gemiddelde Vlaamse basisschool heerst er eerder een prettig chaotische, gemoedelijke, tamelijk informele sfeer.

Als er gerapporteerd wordt over cultuur- en taalverschillen tussen beide delen van het taalgebied, bijvoorbeeld op het gebied van onderwijs, is het gebruik van de beleefdheidsvorm *u* (in Vlaanderen) tegenover de informele vorm *je* of *jij* een terugkerend thema, zoals in de door mij onderstreepte passage uit bovenstaande reportage.

Het oprukkende tutoyeren in het onderwijs

In het Nederlandse onderwijs wordt vaak geklaagd over het gebrek aan elementaire beleefdheid. Het volgende voorbeeld uit een reportage die verscheen in de Groningse Universiteitskrant van 29 november 2007, illustreert de verschuivingen in de aanspreekvormen in het hoger onderwijs:

Een docent is een grensgeval

Studenten en docenten worstelen met 'u' en 'jij'. Ooit noemde een student zijn docent 'professor'. Deze sprak studenten op hun beurt aan met 'meneer' en 'u'. Tegenwoordig worstelen beide partijen met de juiste vorm. (...) Ze bestaan nog, hoogleraren die aan ouderwetse beleefdheid hechten. "Ik gebruik tegenover studenten altijd de u-vorm en verwacht het omgekeerde ook", zegt bijzonder hoogleraar decentrale overheden Alfons Dölle. Studenten noemen hem meestal meneer Dölle. "Professor maak je wel eens mee. Maar meneer is de hoofdvorm. Dat vind ik ook prettiger." (...) Afgelopen zomer schreef Dölle in de Leeuwarder Courant een column over het oprukkende tutoyeren. Aan de universiteit, signaleert hij, is het "bijna ondenkbaar" dat studenten nog met u worden aangesproken. Op tv is jij en jou "een heuse epidemie", om maar te zwijgen over de "geforceerd aandoende tofferigheid" van oudere mannen die met hun voornaam aangesproken willen worden."

Deze passages laten zien welk beeld er bestaat van beleefdheid en het gebruik van verschillende aanspreekvormen in Nederland tegenover Vlaanderen.

Aan Vlaamse universiteiten is het doorgaans ondenkbaar dat een student de docent zou tutoyeren. Tegelijkertijd is er een verschil tussen Nederland en Vlaanderen als het gaat over de aansprekingen in omgekeerde richting (zie de door mij onderstreepte zin). Terwijl Nederlandse docenten tot voor kort (en blijkbaar nog steeds wel) *u* gebruiken om hun studenten aan te spreken, is dat een gebruik dat in Vlaanderen ook in het recente verleden niet bestond. In dat opzicht heeft Vlaanderen een voorsprong in het oprukkende tutoyeren!

In Vlaanderen lijkt de *u*-vorm dus meer dan in Nederland een uitdrukking van machtsafstand. In Nederland is het eerder een kwestie van solidariteit tegenover afstandelijkheid. Uit het gebruik van de *u*-vorm blijkt dat je iemand eerder als een vreemde beschouwt, terwijl de *je*-vorm solidariteit uitdrukt. De ontwikkeling in Nederland zegt niet alleen iets over de omgang met ondergeschiktheidsrelaties, maar vooral over de informalisering van de samenleving (zie ook mijn 'Taalkronkels' in *Over taal* 47, nr. 3, jaargang 2008).

Ander onderzoek naar aanspreekvormen

Aanspreekvormen vormen een interessant onderwerp van studie naar culturele waarden en maatschappelijke ontwikkelingen. Het laatste decennium hebben taalbeheersers toenemende aandacht voor het gebruik van varianten van de *u*-vorm en de *je*-vorm in verschillende tekstgenres. Zo is Frank Jansen betrokken bij onderzoek naar aanspreekvormen in persuasieve webteksten, voorlichtingsfolders van de overheid en brieven. Veronika Wenzel deed onderzoek naar aanspreekvormen in moderne Bijbelvertalingen. In een artikel uit 2007 doet Roel Vismans verslag van zijn onderzoek naar aanspreekvormen in Nederlandse en Vlaamse personeelsadvertenties voor hoogopgeleiden.

In de Antwerpse masterscriptie van Charlotte Van Opstal (2011) wordt een uitbreiding gepresenteerd op het onderzoek van Vismans (zie ook Oosterhof 2013). Van Opstal bekijkt niet alleen personeelsadvertenties voor hoogopgeleiden, maar haar corpus bevat ook advertenties voor functies op andere opleidingsniveaus. Van Opstal verzamelde 600 personeelsadvertenties in de periode van oktober 2010 tot maart 2011, waarvan 300 afkomstig van de website www.vacature.com (België) en 300 van www.nationalevacaturebank.nl (Nederland).

Daarbij hanteert Van Opstal een werkwijze die ze heeft overgenomen van Vismans, waarbij ze advertenties indeelt in vier categorieën:

- advertenties met alleen *u*-vormen;
- advertenties met alleen *je*-vormen;
- advertenties waarin geen van beide vormen voorkomt ('vermijding');
- advertenties waarin beide vormen door elkaar gebruikt worden ('afwisseling').

In de tabel zijn enkele resultaten gegeven van dit scriptieonderzoek:

	<i>u</i> -vormen	<i>je</i> -vormen	vermijding	afwisseling	totaal
VL	88	138	25	49	300
	29%	46%	8%	16%	
NL	33	217	30	20	300
	11%	72%	10%	7%	
totaal	121	355	55	69	600
	20%	59%	9%	12%	

Tabel: Aanspreekvormen in advertenties in Nederland en Vlaanderen

---

In Vlaanderen zijn er meer advertenties met *u*-vormen dan in Nederland ($\chi^2=41.5$, $p\leq 0.001$) en in Nederland zijn er meer advertenties met *je*-vormen dan in Vlaanderen ($\chi^2=43.1$, $p\leq 0.001$). Deze resultaten zijn in overeenstemming met het onderzoek van Vismans.

In Oosterhof (2013) heb ik de resultaten ook uitgesplitst op basis van het opleidingsniveau dat vermeld wordt in de advertentie. Opleidingsniveau blijkt echter geen significant effect te hebben op het aandeel van advertenties met *u*-vormen en *je*-vormen.

Is het gebruik van aanspreekvormen in personeelsadvertenties cultureel bepaald?

Het hier besproken onderzoek laat dus zien dat het gebruik van aanspreekvormen niet beïnvloed wordt door het opleidingsniveau van de functie waarvoor geadverteerd wordt, maar wél afhankelijk is van de herkomst van de advertentie. De vraag is nu of we zo'n resultaat kunnen verklaren in termen van verschillen in culturele waarden tussen Noord en Zuid.

Enkele studenten voerden in het kader van een werkcollege Interculturele Communicatie een verkennend corpusonderzoek uit naar aanspreekvormen in Duitse personeelsadvertenties. Daaruit bleek dat er van de 60 advertenties in slechts 2 advertenties een vertrouwelijkheidsvorm *du* gebruikt werd. In 58 advertenties werd de beleefdheidsvorm gebruikt. In Frans materiaal wordt zonder uitzondering de beleefdheidsvorm *vous* gebruikt. Zo'n verschil tussen Duitse (of Franse) en Nederlandstalige personeelsadvertenties is moeilijk te vertalen in termen van verschillen in culturele waarden. Hier gaat het vooral om een door taalinterne factoren bepaald verschil tussen het Duits en het Nederlands.

Echter: zoals er verschillen zijn tussen het Duits en het Nederlands, zijn er evenzeer verschillen tussen variëteiten van het Nederlands op basis van taalinterne factoren. Wellicht hebben Vismans en Van Opstal een verschil blootgelegd tussen de Nederlandse en de Vlaamse variëteit van het Nederlands. Uiteraard zullen schrijvers van personeelsadvertenties zich bewust zijn van die talige verschillen, maar de vraag blijft of dit effect toegeschreven kan worden aan een cultuurverschil.

In elk geval is het opvallend dat in het besproken corpusonderzoek juist een sociaal-cultureel relevante factor als opleidingsniveau géén invloed blijkt te hebben op het gebruik van aanspreekvormen. De vraag blijft in hoeverre dit soort verschillen tussen taalgebruik in Noord en Zuid corresponderen met een verschil in nationale culturen of toe te schrijven zijn aan (andere) sociolinguïstische of taalinterne factoren.

Culturele waarden en individuele identiteit

Ik heb aan die vraag al eerder aandacht besteed (vgl. Oosterhof 2013). In dat verband is er een interessante paper van Frank Jansen (2007). Jansen gebruikt culturele waarden zoals 'machtsafstand' niet om verschillen tussen nationale culturen te beschrijven, maar voor 'intracultureel onderzoek'. Hij werkt met 587 proefpersonen

die allemaal Nederlands spreken en schrijven. Deze proefpersonen kregen een vragenlijst waarin ze hun oordeel moesten geven over stellingen zoals 'Ik denk dat het voor iedereen op de werkvloer duidelijk moet zijn wie het gezag heeft over hem of haar.' Naarmate een proefpersoon een hogere score toekent aan deze stelling, kunnen we aannemen dat een proefpersoon hoger scoort qua machtsafstand. Om de invloed van machtsafstand te onderzoeken werden acht reclamebrieven geconstrueerd met een *u*- en een *je*-variant. De hypothese van Jansen is dat proefpersonen die een hogere individuele score hebben voor machtsafstand meer waardering hebben voor een reclamebrief waarin *u*-vormen worden gebruikt. Proefpersonen met een lagere score hebben liever een brief met *je*-vormen. Deze hypothese wordt bevestigd in Jansens onderzoek: er is een correlatie tussen iemands individuele score op machtsafstand en waardering voor een van beide aanspreekvormen.

Zo'n invalshoek maakt mogelijk dat we culturele waarden zoals aangenomen door Hofstede (en anderen) en de verwezenlijkingen daarvan kunnen handhaven, maar tegelijk een genuanceerd standpunt ten aanzien van de notie (nationale) cultuur kunnen innemen. Dat komt goed uit, want de verschillen die er zijn tussen Vlamingen en Nederlanders in het geven van petsen en het gebruik van aanspreekvormen, verdienen een fijnbesnaarde onderzoeksbenadering.

Literatuur

- Jansen, F. (2007), 'The influence of the cultural dimension "power distance" on the evaluation of address forms: experimental evidence from Dutch direct mail letters.' In: M. Bait & M. C. Pagononi (Red.), *Discourse and identity in specialized communication*. Milaan: Lubrina Editore, pp. 71-75.
- Oosterhof, A. (2013), 'Taalgebruik en cultuur. Aanspreekvormen in personeelsadvertenties voor hoog- en andersopgeleiden.' In: *Ad Rem* 27-4, pp. 11-13.
- Van Opstal, C. (2011), 'Analyse aanspreekvormen in personeelsadvertenties'. Masterscriptie, Lessius Antwerpen.
- Vismans, R. (2007), 'Aanspreekvormen in Nederlandse en Vlaamse personeelsadvertenties voor hoogopgeleiden'. In: *Tijdschrift voor Taalbeheersing* 29-4, pp. 284-308.

Albert Oosterhof is als docent Nederlands verbonden aan KU Leuven, Campus Antwerpen.

e-mail: albert.oosterhof@arts.kuleuven.be

Te boek

Een handboek over variatie tot in de uithoeken van het taalgebied

ALBERT OOSTERHOF

Bij de Duitse wetenschappelijke uitgever De Gruyter Mouton is een nieuw deel verschenen in de serie *Language and Space: An International Handbook of Linguistic Variation*. De doelstelling van deze reeks is een overzicht te geven van de studie van geografische taalvariatie vanuit een theoretisch, methodologisch en technisch perspectief. Nadat inmiddels enkele algemenere delen verschenen zijn, gaan de boeken vanaf deel 3 in op de variatie in een aantal taalgebieden. Het in 2013 verschenen derde deel presenteert een overzicht van onderzoek naar niet-standaardtalige variëteiten van het Nederlands. Voor de redactie tekenden twee vooraanstaande hoogleraren op het gebied van variatilinguïstiek en dialectologie, Frans Hinskens uit Amsterdam en Johan Taeldeman uit Gent.

Het boek biedt een rijk en compleet overzicht van de geschiedenis van het onderzoeksveld (deel 1) en van de zes dialectgebieden waarin het taalgebied verdeeld is (deel 2). Maar het boek gaat ook over verschijnselen die uitreiken boven de traditionele dialectgrenzen (deel 3) en over variëteiten die ontstaan zijn in contactsituaties binnen en buiten het taalgebied (deel 4).

In het deel over de zes dialectgebieden wordt een hoofdstuk gewijd aan de keuzes die gemaakt zijn bij de classificatie van de dialecten. Op basis van een bespreking van de literatuur komen de auteurs tot een indeling waarbij het zuiden van het taalgebied verdeeld is in vier dialectgebieden: een gebied van Frans-Vlaanderen in het zuiden tot het Zuid-Hollandse eiland Goeree-Overflakkee, een gebied ter grootte van Oost-Vlaanderen (zonder de Denderregio, maar met het Land van Hulst), een Brabantse regio (inclusief het zuiden van Gelderland en de Oost-Vlaamse Denderregio) en Limburg. De gemaakte keuzes worden op overtuigende wijze verantwoord. De niet-dialectoloog staat echter versteld dat het wufte land rond steden zoals Kortrijk en Poperinge terechtkomt in hetzelfde dialectgebied als de totaal andere wereld van een zwartekousendorp als Ouddorp op Goeree.

Verder is er een noordwestelijk gebied dat bestaat uit de provincies Utrecht, Noord- en Zuid-Holland (behalve Goeree-Overflakkee). In het noordoosten blijft er dan één groot gebied over dat traditioneel bekend staat als

de Nedersaksische dialecten. In de hoofdstukken over dat gebied worden tevens de variëteiten besproken van de IJsselmeerpolders. Die keuze is uiteraard te verantwoorden op basis van praktische overwegingen en het oordeel van experts die de dialecten van dit gebied als één groep beschouwen, maar dit is een gebied ongeveer zo groot als het hele Vlaamse gewest. Zodoende wordt er relatief weinig aandacht geschonken aan een deel van het taalgebied dat toch al als een uithoek ervaren wordt.

In een aantal hoofdstukken worden onderwerpen besproken waaraan *Over taal* traditioneel ook de nodige aandacht heeft besteed. Dat geldt bijvoorbeeld voor hoofdstuk 28 door Dirk Geeraerts en Hans Van de Velde, waarin zij de taalvariëteiten bespreken die zich in stilistisch opzicht tussen enerzijds de standaardtaal en anderzijds de lokale dialecten bevinden. De auteurs beschrijven de verschillen tussen de situatie in Nederland en Vlaanderen. Een verschil is dat de omgangstaal in Vlaanderen ('tussentaal') een grote rol speelt in het publieke debat en het talige bewustzijn van de Vlaming, terwijl de omgangstaal (en in dat kader 'Polderlands') als onderwerp niet bepaald tot de verbeelding spreekt van de gemiddelde Nederlander.

Aan dit boek is vele jaren gewerkt, wat te zien is aan het indrukwekkende eindresultaat. Een boek zoals dit is duur, maar zal zijn weg vinden naar bibliotheken en onderzoeksinstituten over de hele wereld. Aan die lezers biedt het op uitstekende wijze toegang tot de essentiële literatuur over variatie in het Nederlandse taalgebied en tot dit interessante onderzoeksgebied in zijn volle rijkdom.

Frans Hinskens en Johan Taeldeman (red.), *Language and Space. An International Handbook of Linguistic Variation. Volume 3: Dutch*. Berlin/Boston: De Gruyter Mouton, 2013, ISBN 978 3 11 214673 6, xxi + 937 blz., 329 euro.

Te boek

De Wet van A tot Zbis

HUGO BROUCKAERT

Voor mij ligt een bijzonder amusant boekje dat ik in één ruk uitgelezen en daarna nog eens langzaam gedegusteerd heb. Het verzamelt een reeks columns die verschenen zijn in *De Juristenkrant*, een vakblad voor een beroepscategorie die in de regel niet meteen als jolig en luchthartig wordt beschouwd.

Ik heb het genoeg gehad jarenlang met juristen te mogen samenwerken, een doorgaans vrij conservatief en zichzelf erg *au sérieux* nemend volkje. Dat is bekend en dat is ook voor een groot deel gefundeerd. Het recht is een van de belangrijkste pijlers van een democratische staat en daar moet niet lacherig over gedaan worden. Rechtszekerheid moet er zijn.

Toch kan de burger die met wet en gerecht te maken krijgt, zich eindeloos verbazen over het vreemdsoortig taalgebruik en de zonderling geformuleerde wetteksten die kwistig over hem of haar worden uitgestrooid. Dat heeft voor een groot deel te maken met het buitensporig formalisme van de teksten.

Het strekt de auteur, Gert Van der Biesen, tot eer dat hij – zelf gepokt en gemazeld in de wetgevingstechniek – zijn vak van op enige afstand bekijkt en met de nodige ironie en beslist ook met de beste bedoelingen een aantal pijnpunten te kijk zet. In een bijzonder frisse stijl en getuigend van veel eruditie overloopt hij een reeks stoorzenders die een leesbare wetgeving in de weg staan.

De indeling van wetsartikelen in paragrafen, nog eens onderverdeeld in ongenummerde alinea's, die 'leden' worden genoemd en waarnaar in andere teksten verwezen wordt als eerste lid, tweede lid, enz. ... zijn hem – en ons – een doorn in het oog, zeker als je dan een wetsartikel hebt dat uit 4.433 woorden bestaat: artikel 37 van de wet over de verplichte verzekering voor geneeskundige verzorging.

Met de auteur ergeren we ons aan het onontwarbare kluwen van de programmawetten, aan het jarenlange cumuleren van wetswijzigingen zonder dat het ooit tot een coördinatie komt, en aan de manier van nummeren met onder meer de onderverdeling in een soms eindeloze reeks Latijnse telbijwoorden die ook de Romeinen

niet kenden (*semel et vicies* betekent eenentwintig en is geen vorm van tandbederf).

De Belgische Grondwetgever voegde ooit tussen de artikelen 107ter en 107quater van de Grondwet een artikel 107terbis in. Van der Biesen denkt daarbij aan een uitspraak van Seneca: 'Geen groot genie zonder een scheut waanzin'. Ook de moderne manier van nummeren biedt geen oplossing. Bij het citeren van artikel 5.32.9.7.1 uit Vlarem II, de Vlaamse milieuwetgeving, merkt de auteur op dat in die wet 'artikelnummers klinken als een bingoavond'.

In het hilarische stukje *Ga elders zoeken* heeft hij het over de verwijzing, 'een gadget waarvan de wetgever helemaal weg is'. De burger die een probleem ziet bij de verkiezingen van het Brussels Parlement kan een bezwaarschrift indienen op grond van artikel 11 & 2 van de wet van 12 januari 1989: 'Het bezwaarschrift bedoeld in art 17 & 6 van de bijzondere wet moet worden ingediend op de wijze bepaald bij art 121, eerste lid, van het Kieswetboek zoals het gewijzigd is bij art 12 & 3, 1° en 6° van deze wet'. Zoek maar uw wetboeken bijeen, burger!

De 27 stukjes van het boekje – de 26 letters van het alfabet en vanzelfsprekend een *Zbis* – zijn ook voor niet-juristen zeer het lezen waard. Ze vinden hun inspiratie in de wetsinflatie, 'die alles te maken heeft met de uitvinding van het papier'. Het oudste en tevens beknoptste wetboek ter wereld, de *Codex Hammoerabi*, was immers gegraveerd in een rotsblok, 'een probaat middel tegen overregulering'.

Gert Van der Biesen, *De Wet van A tot Zbis*. Mechelen: Wolters Kluwer, 2013, ISBN 978 90 46 54717 5, 116 blz., 18 euro.

Te boek

De Alfabetweter

FILIP DEVOS

De *Alfabetweter* van Ronald Snijders en Fedor van Eldijk is een neologismenbundel die door de gigantische radio- en tv-aandacht al een week na verschijnen een derde druk kreeg. En met reden. In de categorie 'leuke taalboekjes van 2013' mag het wat mij betreft meteen de hoofdprijs weggapen.

De bundel is een alfabetische woordenlijst van een duizendtal 'nieuwe' woorden, neologismen dus. De auteurs, die vooral actief zijn in het theater, bedenken en verzamelen die al 15 jaar. Vele woorden werden vroeger al gepost op www.normalemensen.nl, maar ook in andere boekjes (*Een Normaal Boek* en *Een Ander Boek*) en sedert september vorig jaar ook in een wekelijkse column in *de Volkskrant*.

Alfabetweter zelf kreeg een lemma:

alfabetweter, m. (-s), 1. iem. die beweert betere woorden te weten dan tot nu toe met het alfabet zijn gemaakt, 2. woordenboek dat deze woorden bevat.

In hun voorwoord noemen Snijders en Van Eldijk hun werk een *voorslagwerk*, in de eerste betekenis van dat woord:

voorslagwerk, m. (-en), 1. boek waarin men zaken opzoekt voordat men erover gehoord of gelezen heeft, bijv. de → *Alfabetweter*, 2. drumpartij van de indrummer, voordat de eigenlijke drummer arriveert. 'De indrummer doet wat -', de echter drummer komt zo.

In *De Alfabetweter* trekken de auteurs alle registers van woordcreatie open. Ze creëren nieuwe woordvormen met nieuwe betekenissen, of nieuwe betekenissen voor bestaande woordvormen. In de lemma's is summier grammaticale informatie opgenomen: genus- en meervoudsvermelding bij substantieven, sporadisch een woordsoortaanwijzing (*probil*: 'bijv.nw.') en hoofdtijden bij het werkwoord ('*fallusciteren*, *fallusciteerde*, *h. gefallusciteerd*').

De neologismen kun je bij nader toezien in de volgende categorieën bundelen. Daarmee komen enkele van de belangrijkste woordvormingsprocedures in het Nederlands aan bod:

1. nieuwe samenstellingen: *liedmachine*, *slaapfout*, *tuinteef*, *zuurgool*. Soms zijn dit cryptogrammen (*kutplaats* = 'schaamstreek');
2. nieuwe afleidingen: *ontregenen*, *herwenken*;
3. dooreenhaspelingen van bestaande woorden: *amusementens*, *behaardentehuis*, *bijdebond*, *cliticus*, *contractlenzen*, *keukenhulk*;

4. nieuwe betekenissen voor bestaande woordvormen: *boekhouding*, *cyclisme*, *ijstijd*, *tafelmanieren*, *toneelprijs*, *vakjury*, *weerman*;
5. volledig verzonden nieuwe grondwoorden: *braf*, *brieg*, *nelt*, *paak*, *poek*, *spaat*;
6. inkortingen van bestaande woorden: *frankrij* ('de file op weg naar je vakantiebestemming') of *reed-beeldtelevisi* ('televisiescherm dat net niet breed genoeg is').

bimbomelding, (v.) -en, mail of sms-bericht aan de directeur dat er een aantrekkelijke dame door de gang loopt die weldra zijn kantoor zal passeren.

felicitatielknobbel, (m.) -s, de vanzelfsprekendheid om alle verjaardagen te onthouden, attent te zijn of andere aanleidingen te vinden voor taart.

meubeldummy, (v.) -'s, kopie van een meubel met dezelfde afmetingen, vorm, gewicht en kleur, om te kijken of het origineel door het trapgat past en of het staat bij het interieur.

voetbalen (voetbaalde, h. gevoetbaald), Oranje zien spelen.

Vaak zijn de neologismen van Snijders en Van Eldijk ronduit absurd (en hebben ze een hoog Monty Pythongehalte ...). *Fietsmet* omschrijven ze als 'fiets met mayonaise', *bejaardenschaar* als 'schaar voor bejaarden' of *boterhamer* als 'gereedschap waarmee een stuk boter in de muur geslagen kan worden'. Maar vaak zijn hun lemma's zo gek nog niet. Neem *moedertegel*. Het is in de betekenis 'eerste tegel van een stoep, van waaruit de stratenmaker de tegels begint te leggen' absoluut niet ondenkbaar dat stratenmakers zo'n woord zouden gebruiken. Of *liedmachine* ('jukebox'): je zou het een kind zo kunnen horen zeggen als het voor het eerst een jukebox ziet.

Staalgrappig is dit boekje, zoveel is zeker!

Ronald Snijders en Fedor van Eldijk, *De Alfabetweter. 1000 nieuwe woorden die het niet gaan redden*. Amsterdam: De Harmonie, 2013, ISBN 978 90 76168 82 1, 157 blz., 15 euro.

Te boek

Taalvoutjes

FILIP DEVOS

In de rubriek 'Taalkronkels' in *Over taal* (2013, nr. 3) had Claudia Ruigendijk het vorig jaar over het spotten van taalfoutjes als populaire hobby. Dat is niets nieuws: 'We sturen onze mooiste vondsten al jaren naar Onze Taals *Ruggespraak* en plaatsen foto's van samengestelde woorden met spaties ertussen op het platform *Signalering Onjuist Spatiegebruik*.' Laten zien hoe goed je bent in taal, dat zal allicht mede de immense populariteit verklaren van www.taalvoutjes.nl, suggereerde Ruigendijk.

De initiatiefnemers van die website, Inger Hollebeek en Vellah Bogle, richtten begin 2012 bij wijze van grap een Facebookpagina op met taalfoutjes. Het begon allemaal met een aankondiging in Albert Heijn: 'AH Kroepoep. Indonesisch mild gekruid 0.55 €'. Inmiddels hebben ze 330.000 'likes' verzameld op Facebook, is er ook een app, en brengen ze afgeleide producten als een kwartet en een verjaardagskalender op de markt. De ene zijn fout is de andere zijn brood ...

In samenwerking met Van Dale Uitgevers en Davidsfonds Uitgeverij hebben Hollebeek en Bogle nu ook de leukste 'voutjes' in een boek gebundeld. Dat boek staat vol foto's van leuke verschrijvingen en andere taalfouten, met bijbehorende humoristische commentaren. Het is 'een verzameling van taal-, spel- en communicatiemissers', schrijven de samenstellers in hun voorwoord. Die missers vinden fans in productomschrijvingen in supermarkten (*gekaktballen*, *zelfreizend bakmeel*), maar ook op verkeersborden (verboden te parkeren *geld voor de gehele buurt*), op menukaarten, in advertenties (*kusjesman*) en krantenkoppen (*Paus op non actief*).

In het restaurant:

- Betalende WC
0,30 €
- Doorspoelen en na
toiletgebruik
handenwassen
in de pot aub

Op de menukaart:

- Norse zalm
- nasi met vegetariër
- antrekot
- klein bakje reist
- zelf gebreide pizza
- heerlijke pietsa

In de supermarkt:

- spinazie is wegens
omstandigheden ver-
andert in asperges
- gesuikerde donutsen
- ultra observerend
keukenpapier
- Kom op de
FOTO
DIRECT KLAAR!

Te huur aangeboden:

te huur ruime etage voor
dame met groot balkon
op zuiden Boliestraat 12

Het boekje bevat honderden van die taalmissers, maar tussendoor krijgt de lezer ook allerlei andere leuke zaken voorgeschoteld: de grappigste uitdrukkingen uit Nederland en Vlaanderen (type *poepen/neuken*), en lijstjes van welke woorden fans niet verloren willen laten gaan, wat de mooiste flaters zijn, of de grootste taalgernissen. Daarnaast hebben twaalf bekende Nederlanders en Belgen een taalcolumn geschreven voor dit boekje: Susan Smit over 'woordmoord', Wim Daniëls over een verkiezingszin, Nilgun Yerli over onze neiging woorden te verkleinen, Jan Lenferink over taal en tv, Sophie van der Stap over spelregels in taal, Herman Brusselmans over de taalfouten van een leuk meisje, Kristel Zweers over redigeerfouten, Peter Vandermeersch over het woord *goesting*, Kristien Hemmerechts over spellingregels, Ronald Sniijders over verkeerd verstane woorden, Frank Wouters over 'onmenselijke foutloosheid', en ten slotte Vincent Bijlo over 'zuivere taal'. Als toemaatje is er voor smartphonegebruikers iets extra's toegevoegd: via Layar worden zij af en toe getrakteerd op filmpjes en nog meer 'taalvoutjes'. Een leuk bladerboekje.

Inger Hollebeek en Vellah Bogle, *Taalvoutjes. Het boek*. Leuven: Davidsfonds/Utrecht: Van Dale, 2013, ISBN: 978 90 5826 984 3, 152 blz., 12,50 euro.

Op uw gezondheid!

HUGO BROUCKAERT

Weet u wat een biermand is? Ik stel u de vraag omdat Van Dale het woord niet kent. Van Dale kent tientallen manden, van aardmand tot zilvermand, en ook gourmand, al is dat laatste geen mand. Nochtans is de bier-

mand in Vlaanderen een wezenlijk onderdeel van onze cadeaucultuur bij verjaardagen.

Als u zo galant bent niet naar mijn leeftijd te vragen, wil ik u toevertrouwen dat ik onlangs een paar van die dingen in ontvangst mocht nemen van mensen die mij goedgezind zijn en om de een of andere reden vermoeden dat gerstenat bij mij in de smaak valt.

Vooraleer ik met de flesopener in de aanslag de eerste goudader aanboor, verdiep ik me altijd even in de namen die op de etiketten te pronken staan. (Van Dale kent evenmin bieretiket, wel wijnetiket. Voor flesopener heeft hij dan wel een zonderling synoniem: kroonkurkwipper, een woord dat taalzuiveraars ooit hebben willen invoeren ter vervanging van de al even hilarische aftrekker. Van Dale blijft een raadselachtig woordenboek, maar dit terzijde).

Opvallend in de naamgeving is in de eerste plaats de aanwezigheid van abdijen en voorbeeldige christenmensen: Augustijn, Braven Apostel, Sint-Sixtus, Grimbergen, Broeder Jacob, Sint-Bernardus, Affligem Patersvat, Het Kapittel, Pater Lieven, Maredsous, Westmalle, Leffe, Vicaris-Generaal (u ook, monseigneur?) en daar hoort zelfs een vrouw bij: La Mère Supérieure, al bespeur ik bij de laatste naam wel enige ironie. Vrouwen komen op bieretiketten immers heel wat minder positief voor de dag: Boerinneke, Dikke Mathilde, Dulle Griet, Femme Fatale, Kloeke Blonde, Zatte Bie ... Geen Hadewijch, geen Heilige Dimpna of geen Maria Van Bourgondië dus, terwijl mannelijke figuren als Bruegel, Vondel, Artevelde en Rodenbach wel worden geëerd.

Het hiernamaals is voor de bierconsument, nochtans verwend met hemelse smaken, veel minder aantrekkelijk: Duvel, Lucifer, Satan en Judas worden zijn gezellen, terwijl de meer nabije toekomst – in het bijzonder na een avondje doorzakken – er evenmin stralend uitziet: Malheur, Houten Kop, Delirium Tremens en Mort Subite.

Blijft nog de categorie van de vechtersbazen en de stompe of scherp snijdende voorwerpen waarmee ze elkaar te lijf gaan: Ambiorix, Barbe Rouge, Napoleon en Waterloo, Keizer Karel en de Gouden Carolus, de Guillotine en de Goedendag en – torenhoog boven alles en iedereen uitstekend – het lekkerste en wreedaardigste van alle bieren: Hapkin !

Boudewijn VII Hapkin, ook Boudewijn met de Bijl genoemd, is de geschiedenis ingegaan als een kampioen van recht en vrede, een eretitel waaraan hij een heel eigen invulling gaf. Hij werd graaf van Vlaanderen op achttienjarige leeftijd en een van zijn eerste verwezenlijkingen was de terechtstelling van een roofridder die een koe gestolen had. De omgeving van de ridder drong aan om de schuldige niet op te hangen – een destijds nochtans milde straf die voor edelen en ridders gold – en daarmee hield Boudewijn ook rekening. Hij liet de ridder in volledige wapenrusting op de markt van Brugge in een ketel kokend water omkomen. De bijnaam Hapkin – een verkleinwoord van happe of 'bijl' – had hij te danken aan het feit dat hij met een bijl de bomen merkte die volgens hem geschikt waren als galg. Een ander minder sympathiek trekje van hem was dat hij op zijn veroveringstochten de vluchtende plattelandsbevolking te vuur en te zwaard achtervolgde tot in de kerken, die hij meestal ook in de as legde. Hapkin, een heerlijk biertje met een wat bittere afdronk.

Quiz over taal

Test uw kennis van het Nederlands

NATALIE HULSEN

I. Welk woord past voor alle woorden?

- ...heer, ...maaltijd, ...mand
  - gast
  - brood
  - middag
- ...bank, ...broek, ...deur
  - tuin
  - knie
  - brand
- ...fiets, ...kant, ...land
  - zij
  - water
  - binnen
- ...familie, ...maker, ...zwemmen
  - meubel
  - naakt
  - schoon
- ...recht, ...training, ...werk
  - straf
  - duur
  - dag

II. Welk woord is correct gespeld?

- a)* elektronika   *b)* elektronica
- a)* middenklassenauto   *b)* middenklasseauto
- a)* Tantaluskwelling   *b)* tantaluskwelling
- a)* gazelleoog   *b)* gazellenoog
- a)* re-integratie   *b)* reïntegratie
- a)* souvenirertje   *b)* souvenirkje

III. Zoek de antoniemen bij elkaar

vertrouwelijk, aanwakkeren, afkeer, bescheiden, afmattend, achterhaald, opwekkend, afstandelijk, afwisselend, actueel, eentonig, affectie, aanmatigend, sussen

IV. Welk woord wordt hier omschreven?

- het ontstaan van gesteenten
  - petrogenese
  - gametogenese
  - teratogenese
- levende jongen ter wereld brengend
  - ovipaar
  - vivipaar
  - ontopaar
- suppuratief
  - etterend
  - godonterend
  - schitterend
- verhoging waar het altaar op staat
  - suppedaneum
  - hoogaltaar
  - peritoneum
- houtsnijkunst
  - readymade
  - rabdologie
  - xylografie

V. Voeg een woord toe en rijg de woorden aan elkaar

- klap ... mat
- water...pistool
- boter...lucht
- vlees...werk
- katten...rol

OPLOSSINGEN

I. 1b / 2a / 3b / 4c / 5a
II. 1b / 2a / 3b / 4a / 5a / 6b
III. aanwakkeren - opwekkend, afstandelijk -
vertrouwelijk, afwisselend - eentonig, afkeer -
affectie, bescheiden - achterhaald, aanmatigend -
IV. 1a / 2b / 3a / 4a / 5c
V. 1. deur / 2. alarm / 3. berg / 4. haak / 5. kop

Besteladres: Uitgeverij UGA, Stijn Streuvelslaan 73, 8501 Heule (abonn@uga.be).
U hoeft pas te betalen als u van ons een factuur gekregen hebt.
